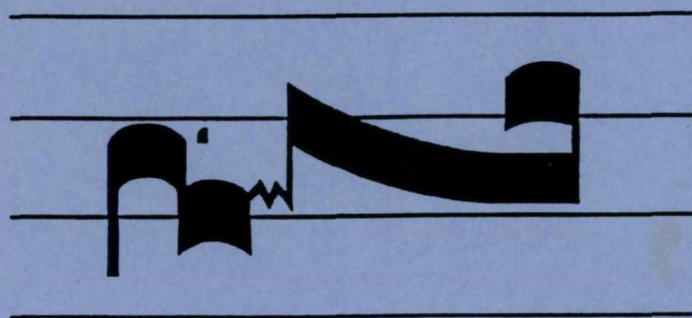

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

21. årg. oktober 1992 nr. 3

Professor Grethe Krogh.

Orgelkoncert i Grundtvigs kirke

Onsdag den 25. november kl. 20 kan man gratis opleve professor Grethe Krogh give prøver på sine organistevner ved en koncert i Grundtvigskirken

Selv om professor Grethe Krogh har en travl tid, hvor hun giver mange orgelkoncerter, er det meget forskellige værker, hun har på sit program.

Men værkerne går klokke-rent ind, idet de alle bliver spillet med hjerte og sjæl som Grethe Kroghs yndlingsmusik.

Hun har optrådt i stort set alle europæiske lande, adskillige gange i Sovjet og 14 gange i USA.

På onsdag den 25. november kl. 20 sætter hun punktum for Grundtvig kirkes november-serie med Gottfred Matthison-Hansen, morsomme stykker af Dandrieu og Francaix, et nyt værk af Tore Bjørn Larsen og tilsidst Kurt Wiklander.

Grethe Krogh bliver søgt som lærer af studerende fra Europa og Amerika.

Blandt hendes mest kendte danske elever kan nævnes Flemming Dreisig samt en hel del domorganister.

For nogen tid siden sagde

hun sin professor-stilling op på Det Kgl. Danske Musik-konservatorium for at kunne hellige sig koncertvirksomheden og de mange turnerer - så hun er i sin fyrigste top-form.

Alligevel er der gratis adgang til koncerten onsdag aften.

leif

Karakter-gennemsnit

Stigningen i karaktergennemsnittet på studentereksamen synes nu at være stoppet, fortæller Undervisningsministeriets Nyhedsbrev. Gennemsnittet af årets studentereksamens-resultater blev på 8,4 - og er dermed det samme som i 1991. For HF blev gennemsnittet 8,1 mod 8,2 i 1991.

BELLA RENS

Frederikssundsvej 161
31 28 00 38
Lørdag lukket

- rigtig lækker parfume

- en NØKO-KONTO gør drømmen til virkelighed

VÆLG MELLEM NØKO RENTEFRI OG NØKO POPULÆR-KONTO

Nærkonto til 170 spændende butikker.

NØKO NØRREBROGADE 197
2200 N - TLF. 31 85 75 11

Her kan du få dine drømme opfyldt:

Matas
Nørrebrogade 189

31 85 19 22

Materialisten
Nørrebrogade 231

31 83 40 09

Partex
Nørrebrogade 193

31 85 60 40

VASKEMASKINE TIL ENHVER LEJLIGHED

LEJ
INDEN 10. DEC.
FOR KUN
179,-
PR. MÅNED

PHILIPS "TOPSY" AWG 696 M/dv

Bor du i lejlighed, er du nu helt fri for at vaske i fælles- eller møntvaskeri.

Lejer du hos EL-KØB til kr. 179,- pr. mdr., har du endda mulighed for at spare penge på din tøjkask.

Vaskemaskinen har dobbelt vandkølingssystem og kan tilsluttes alle steder, hvor der findes en vandhane og en køkken- eller håndvask, hvor vandet kan løbe ud.

"TOPSY" er topbetjent og kun 40 cm bred.

Er pladsen trang i køkken eller badeværelse, afmonteres vaskemaskinen nemt og trilles f.eks. om bag en dør efter brug.

PHILIPS "TOPSY"

- Kapacitet 5 kg tørt tøj.
- Valgfri temperatur.
- Centrifugering 120 og 850 o/min.
- 10 grundprogrammer og energispareknapp.
- Indbyggede hjul, der gør maskinen nem at flytte.
- El-tilslutning kun 220V (med lovbealet ekstraskyttelse, jordledning eller HFI-relæ).

"TOPSY" kan naturligvis og så købes netop nu til kr. 5.495,- m/vandkøbling.

Frit leveret og monteret til bestående lovlige installationer.

HVIDEVARER:
Bagsværd Torv 2
Tlf. 44 98 68 28
Søborg Hovedgade 51
Tlf. 31 67 90 50

GI'R BEDRE RÅD

NU & HER
får De mest jul for pengene!

Julius Glogg
færdigblandet 1 1/1 **16⁹⁵**

Ribbenssteg
til kun ribbenssteg med grovbrød og kart
kg pris 27,50
pr. 1/2 kg **13⁹⁵**

Julekalender med chokolade **7⁹⁵**

KAR GEVALIA

HØYEN
SUPERMARKED • FREDERIKSBORGVEJ 86
ÅBNINGSTIDER: MAN.: 9-18.00 • TIRSD.: 9-17.30 • ONSD.: 9-17.30 • TORSD.: 9-18.00 • FRE.: 9-20 • LØR.: 9-14

Vi har udsendt ca. 18.000 aviser, "NU & HER". Har De ikke modtaget en, er De velkommen til at hente den i forretningen.

DELIKATESSEN

**Roastbeef/
Saltkød/
Skinke** **29⁹⁵**
220 gr

**Hjemmelavet
SYLTE i skiver** **4⁹⁵**
100 gr

**Hjemmelavet
HØNSESAL** **1⁹⁵**
200 gr

**30+ DANBO
OST** mellemlagret
Pr.

Forlystelser

Julebal med Swingmusik

Grøndal Centret byder velkommen til festlig aften med levende musik

Grøndal Centret og den lokale jazzklub gentager sidste års succes med en stor lækker kold buffet og efterfølgende dans.

For sidste år havde Papa Bue succes, og i år bliver den mindre når Fessors Big Band spiller op til dans. Julebal starter i Grøndal Centret, lørdag den 5. december kl. 18.00, hvor den kendte pianist Hans Knudsen spiller og synger mens maden nydes.

Kl. 20.00 spiller Fessors Big City Band op til dans, og bandet er berømt for, at kunne trække publikum op fra stolene og ud på dansegulvet, hvor de som reglen bliver resten af aftenen. Fessor er kendt fra alle de store rytmiske scener verden over, og den specielle "Fessor sound" indeholder elementer af jazz-blues-rhythm & blues, funk og soul.

Hele arrangementet med det store kolde bord, kaffe og musik koster 140,- kr. ialt. Der skal købes billet i forvejen i centret på Hvidkildevej 64 - på tlf. 38 34 11 09 oplyses om åbningstider og der er mulighed for reservation til lidt større selskaber.

For dem som vil spise hjemme og så komme senere for at lytte og danse med, åbnes dørene kl. 19.45, og så koster det 90,-kr. at komme ind.

I sidste års julebal var der

Så er julen igen ved at være over os og Grøndal Centret byder velkommen til julebal med levende musik.

total udsolgt, så det er nok en god idé at sikre sig en billet hurtigst muligt.

Det er en spændende udvikling i samarbejdet mellem centret og jazzklubben, som indtil idag har resulteret i to gange afholdelse af Bellahøj Kræmmermarked, som ret

beset er lige så meget musikfestival som det er marked - et par meget spændende jazzarrangementer med Svend Asmussen og den amerikanske jazzveteran Bill W. Dillard og sidste års julebal med Papa Bue. Måske bliver centret - udover at være Nord-europas største og bedste sportscenter - også et positivt indslag i de omkringliggende bydeles musikalske kulturliv.

Alle Pizza- & Pastaretter (+nr. 22) 30,-
Spis alt det du kan 99,-

T-bone, eng. bøf, oksefilet, gr.spyd, lammekot., Sorrentos bøf, bagt kart., pomm.frit., salat

Åben
11-24

SORRENTOS

Cantina e Pizzeria

Nørrebrogade 29

Også ud
af huset

Tlf. 35 36 34 41

STØTTEFORENINGEN B.U.G.

BANKOSPIL

HVER

SØNDAG KL. 12.00

MANDAG KL. 12.00

ONSDAG KL. 18.30

MARKMANDSGADE 11

Linie 2-5-9-11-31-37 lige til døren.

Kirkens Korshær

Kirkens Korshær inviterer til familieaften i Kaper-naumskirkens Menighedslokaler på Frederikssundsvej 45, torsdag den 26. november kl. 19.30.

Kirkens Korshærs chef, Bjarne Lenau Henriksen, kommer på besøg og der vil være hyggeligt kaffebord med lotterier. Alle er meget velkomne.

Kirkens Korshær siger tak for støtte ved deres nyligt afholdte basar. De gør opmærksom på, at følgende numre er uafhængte gevinster fra lotterier: Orange seddel - F - nr. 230 (Bamse), Grøn seddel - H - nr. 190 (Sengelinned) og Gul seddel - A - nr. 84 (Sengelinned).

Gevinsterne kan afhentes på Birkedommervej 56.

Kommunal tandpleje

Herhjemme byggede man den første tandlægeskole i 1890, og i 1917 var der etableret 12 skoletandklinikker i Danmark, helt eller delvist kommunale. I oktober i år kan Den kommunale tandpleje derfor fejre sit 75 års jubilæum.

HURTIGT OG BILLIGT

- A4 tryksager
- Forretningspapirer
- Reklamer
- Brochurer
- Konvolutter
- Annoncer
- Sats & montage
- Repro

REKVIRER PRISLISTE

VALBY

LYNTRYK i/s

Valby Langgade 27

Tlf. 36 30 74 96

Fax 36 44 11 09

BASAR

Nord-Vest Centret

Heimdalsgade 35-37, 2200 København N

Fredag d. 27. november kl. 10-17

Lørdag d. 28. november kl. 10-15

Vi afholder basar med LOTTERI, TOMBOLA, GAVEBODER samt LOPPEMARKED

GRATIS ADGANG - ALLE ER VELKOMNE

Kæmpe loppe- og kræmmermarked
450 stande fyldt med jule-ideer, julegaver og 100.000 andre, spændende ting.

Lørdag den 28. og søndag den 29. november kl. 10 - 18.

Entré 20 kr.
Gratis for børn under 12 år ifølge med voksne.

FORUM

JULEINDKØBSTUR

Ta' med til Tyskland via Rødby Havn med den hurtigste og hyggeligste rute. Og i år er det ekstra billigt at købe toldfrit. Bus og sejlur kun kr. **10,-**

Hver dag nye
JULE-TILBUD:

Mandag:

Toms Guld-karameller, 450g kr. .... **24,-** Snebajer*) 33 cl. dåse kr. **2,-**

Kun i landkiosken:

Hansa Eksport Øl, 33 cl. dåse **2,-**

Tirsdag:

Three Lions Whisky Sjus, 100 cl. kr. .... **19,-** Escort Tobak i dåse, 200g kr. **39,-**

Onsdag:

Parfumeri-artikler, kosmetik **÷25%** Quality Street (dåse), 400g kr. **19,-**

Torsdag:

Campari, 100 cl. .... **29,-** Bassett's Lakrids-konfekt, 1.000g kr. **19,-**

Fredag:

Tuborg grøn eller Snebajer*) 33 cl. dåse kr. .... **2,-** Fleischmanns Tequila Sunrise 21,5%, 70 cl. kr. **19,-**

Lørdag:

Parfumeri-artikler, kosmetik **÷25%** Pisang Ambon, 100 cl. kr. **39,-**

Søndag:

Kijafa Extra Old Kirsebær, 70 cl. kr. .... **15,-** After Eight, 400g kr. **19,-**

*)Fra 12 nov. Alle tilbud gælder så længe lager haves.

Månedens menu i restauranten:

Flæsksteg m/ skysauce, rødkål, brune og hvide kartofler.
Ris a la mande m/ kirsebærsauce. **59,-**

1 gl. rød- eller hvidvin **20,-**

Indtil kl. 11.00:

Kaffe, 4 cl. Gl. Dansk + 2/2 rundstykker med ost. **20,-**

DANIA LINE Bestilling hos:

Hvidovre Rejser 31 47 30 00

København, Valby, Rødovre, Tåstrup, Friheden, Vallensbæk, Greve, Solrød. Alle dage

NYT **MINI-FERIE** NYT

4 og 5 dages ture til lejligheder m. swimmingpool i Heiligenhafen og Südstrand på Fehmarn. Afgang hver mandag og fredag. Priser fra kr. **398,-**

BISTRO PÅ TOPPEN af Schou-Epa

UGENS TILBUD

Snitte med gravad laks
senneps dressing

stegt tyndsteg

gyddersmør, bagt

58⁵⁰

KAFFETILBUD

Ris a la mande

med kirsebær-
sovs + 1 kop
kaffe

15⁰⁰

3 dags oksesteg
kartofler, sødt
sauce **38⁵⁰**

32⁵⁰

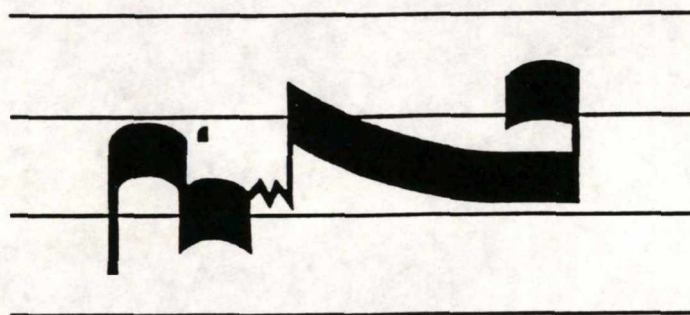
S & E

SCHOU-EPA

FREDERIKSSUNDSVEJ 5

Hymnologiske Meddelelser

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

21. årg. oktober 1992 nr. 3

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi

21. årgang 1992 nr. 3

Fra Gustav Biering: Status 1991 s. 141-142

Artikler:

Ragnar Värmon:
Studier kring Lina Sandells Psalm "Blott en dag" s. 143-151

Jens Lyster:
Reravs salmebog 1575 s. 152-165

Johs. Enggaard Stidsen:
Kragelund-hæftet og andre hæfter med håndskrevne salmer s. 166-173

Karl-Johan Hansson:
Recension av Harald Göransson: Koralpsalmboken 1697 s. 173-176

Hans Gregersen m.fl.:
Med Guld i mund - beretning om et forsøg s. 177-183

Anmeldelser:

Jens Bruun:
Barselstue og himmelstige. En Samling af Gudelige Sange. (Jens Lyster) s. 184-185

Jens Lyster:
Efterlysning s. 185-186

Flere sommersalmer s. 186-189

Leif Ludwig Albertsen:
Notmark og Neumark s. 190

Forfatternes adresser s. 190

Og det blev lys .....

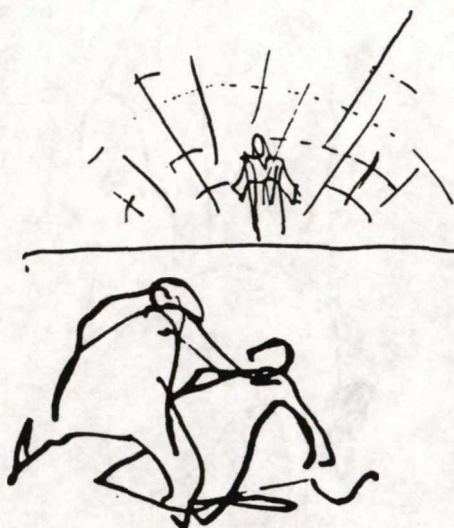
Øde. Tomhed. Evigt mørke.
Evig kulde. Evig død.
Rummet tyst og stumt og stille
indtil skaberordet lød.
Bundne kræfters vilde storme
frigjort af et mægtigt ord.
Solsystemer, stjernetåger -
og vor dyrebare Jord.

Midt i universets vælde,
medens skaberværket sker,
svæver jorden som et sandskorn,
som kun den, der skaber, ser.
Lys af mørke som han bød det,
dag og nat i evigt løb,
forår, sommer, høst og vinter -
alt lå gemt i ordets svøb.

Og han kaldte liv af støvet,
planter, dyr og dig og mig,
og han gav os denne klode
til vort virke og vor leg.
Men vi glemte den, som skabte,
den som gav os livets lov,
frådsede som blinde tåber
og gik sanseløst på rov.

Folkeslagene blev splittet
og nationer født til had,
og man vogted på sit eget
og var ellers ligeglad.
Kristus kom til Jordens kaos:
Elsk din næste som dig selv!
Magten rynked bryn og tøved -
og så slog de ham ihjel.

Men han lever - og han taler
til den pestbefængte Jord
midt i menneskenes hærgen,
svig og løgne, krig og mord.
Trods de stærke til de svage,
trods de rige til de små.
Vi har dræbt ham, men han lever,
evigt vil hans ord bestå.

*Fra: Gustav Biering: Status 1991.
Privat tryk (København) 1991.
Tegning af Erik Werner.*

Maskerne

Dit ord er som en ild,
fortærende og vild,
hvis det får lov at råde,
så er der ingen nåde,
da falder hver en maske,
tilbage støv og aske.

De følte, ilden sved,
og templets magt blev vred,
og Golgatha fik lukket
hans mund og ilden slukket.
Og glemt var deres snerren,
mens de lovpriste Herren.

Men magtens hårde negl
tog grumme meget fejl,
det ord, de drev i graven,
stod op af dødninghaven
og kom dem frit i møde
i påskens morgenrøde.

Selv under dette tag
det lever, nu, i dag,
hans tale når dit øre,
men tør dit hjerte høre?
Det koster dig din maske,
du er kun støv og aske.

Tør vi takke .....

Tak for alle dine gaver,
liv og helbred, gode kår,
tak for årene, du gav mig,
for hver dag mit hjerte slår.
Herre, hjælp mig til at åbne
sjæl og sind for det, du vil,
så jeg kendes ved min næste,
aldrig vender ryggen til.

Her er fred og ingen fare,
og vi har det trygt og godt,
men derude syder verden,
livet leves vildt og rådt.
Tør vi takke dig, mens andre
går til grunde, lider ondt,
pines, plages, kues, myrdes
af de stærke kloden rundt ...

Hjælp os til at hjælpe andre
før vort dagværk er forbi,
hjælp os, giv os modet til at
trudse Satans tyranni.
Så at mørkets magt må knækkes
af den kærlighed, du vil,
så at Jordens børn må fatte,
det er dig, vi hører til.

Fra: Gustav Biering: Status 1991.

Privat tryk (København) 1991.

Tegning af Erik Werner.

Studier kring Lina Sandells Psalm "Blott en dag"

"Blott en dag, ett ögonblick i sänder är en i Sverige mycket känd och omtyckt psalm. I nästan samma version som i svenska psalmboken 1986 finns den på svenska i Norsk salmebok 1984 (tryckt 1985). I finlands-svenska psalmboken 1986 finns den lätt bearbetad, enligt min mening med ett par formuleringar i vers 3 bättre än i svenska psalmboken. Den finns i Virsikirja /finska psalmboken 1986: "Päivä vain ja hetki kerrallansa".

Den finns översatt till norska, "Blott en dag, et øyeblikk ad gangen", text i Maran ata (min utgåva T B Barratt 1972), och till danska, "Kun een dag, eet øjeblik ad gangen", i Hjemlandstoner (utgiven av den Indre Mission, min utgåva 1982). På engelska finns den i minst två versioner. Mest känd är "Day by day and with each passing moment", översatt av A L Skoog.

Lina Sandell publicerade "Blott en dag" första gången 1865 i sin nystartade kalender Korsblomman, som avslutning på en berättelse. Andra gången publicerade hon den i tidningen Stadsmissionären nr 9 1868, som avslutning på en betraktelse. Genom omfattande undersökning har jag funnit att berättelsen och betraktelsen är översatta från engelskan.

Berättelsen är skriven av en känd engelsk författarinna, Jane Taylor. Hon levde 1783-1824. Båda hennes föräldrar var litterärt verksamma, så också hennes syskon. Hon skrev särskilt för barn, text den kända dikten "Twinkle, twinkle, little star", sjungen till en folkmelodi. Bland hennes barnpsalmer kan nämnas "Lord, I would own thy tender care".

Berättelsen "The discontented pendulum" kom i Youth's Magazine 1819, sid 362 ff (här nämnda månads- och veckotidningar utgavs av den evangelikala rörelsen i England och var kända inom nyevangelismen i Sverige). Taylor medarbetade regelbundet i denna månadskrift. Hennes sista litterära syssla var att överarbeta bidragen för att utge dem i bokform. Samlingen kom samma år som hon dog i tbc.

"The discontented pendulum" trycktes som traktat 1855, men British Librarys exemplar förstördes genom blitzen i andra världskriget. Den kom i serien Illustrated Wall-Papers 1871, annonserad i månadsskriften British Workman (opaginerad annonssida i årgångens slut). Illustrated Wall-Papers är emellertid okatalogiserad och har inte kunnat återfinnas i British Library. Starkt förkortad och med en helt annan sensmoral finns berättelsen i veckotidningen Sunday School Times 1873 (del I sid 71). Där kallas den "A pleasant old story". Också Sandell kallar den "denna gamla historia" (i början av sin sensmoral efter själva berättelsens slut).

Vilken version av "The discontented pendulum" Sandell har haft framför sig för sin översättning har inte kunnat avgöras. Jag väljer version 1824. Den är lättast att lägga jämsides med trycket i Korsblomman. Jag klipper inte sönder trycksidor, därför löper inte Taylors text alldeles parallellt med Sandells. Läsaren torde dock se att översättningen är oerhört ordagrann, ända till sensmoralen, där Sandell avviker kraftigt och i stor utsträckning skriver sin egen text.

Med sin humor och sina ordlekar är fabeln typisk för sin författare. Den förargade klockan är nära att börja slå (rad 22), ordet används i dubbel betydelse. Loden är ingalunde lätta av sig (rad 93); här får Sandell inte helt fram poängen, som ligger i att light också betyder lättsinnig. Dial-plate kan på engelska också heta face, vilket spelar med i flera uttryck om Mrs Dial: countenance (rad 7, 60); to stare people in the face (rad 31); it brightened up (så som ett ansikte kan göra, rad 100).

The discontented pendulum/En viktig lärdom

Här följer några detaljanmärkningar till "The discontented pendulum" och Sandells översättning därav.

Rad 116, Mt. 6:34b, "Sufficient unto the day is the evil thereof", omformulerar Taylor till "Sufficient unto the moment is the trouble thereof". Hon utbyter day mot moment. Hennes ord instant, moment (rad 82, 84) översätter Sandell med ögonblick. Taylor talar mer om "ögonblick" än om "dag". Hon har försett "Blott en dag" med dess viktiga ord ögonblick.

Taylor undviker det fräna ordet evil och ersätter det med trouble. Mt 6:34b, "hvar dag hafver sin egen plåga", omskriver Sandell till "Hvar(je) dags bekymmer". Samtida provöversättningar har hvarje dag i stället för kyrkobibelns hvar dag. Sandell utbyter det bittra ordet plåga mot bekymmer.

Ett viktigt citat i Sandells översättning och i sången "Blott en dag" är "Som din dag är, så skall din kraft vara" (Deut 33:25b, direktöversatt från engelska bibeln). Taylor kan ha en anspelning på detta bibelord i rad 148 ff: "Day by day ..... strength is proportioned". Det kan jämföras med sånger, i vilka samma formulering möter med hänvisning till Deut 33:25b. John Wesley: "O thou, to whose all-searching sight ..... My strength proportion to my day". Doddridge: "Now let the feeble all be strong ..... Bound by his word, he will display A strength proportioned to our day". Cowper: "Fierce passions discompose the mind ..... (Frälsaren säger) my grace shall strength supply, Porportion'd to thy day". Med stöd av dessa paralleler kan man hävda att Taylor här åsyftar Deut 33:25b.

As thy days, so shall thy strength be. Engelska bibeln har, liksom hebreiska grundtexten, ordet days i pluralis. Men i engelsk andaktslitteratur ändrar man ofta till day. Jeg har påträffat Deut 33:25b 59 gånger, därav 35 med day i singularis. Avviker man från det ordagranna på ett och samma sätt i så många fall, måste det finnas en orsak. Orsaken är att man vill utvinna en speciel uppbyggelse ur bibelstället: för varje särskild dag skall du få den kraft som du behöver för just den dagen.

Svenska bibeln 1703 översätter: din ålder vare såsom din ungdom (= Lutherbibeln: dein Alter sei wie deine Jugend). Men provöversättningen 1774-93 har "dina dagar". Gezelius, Fjellstedt och Melin har likaså med exegetiskt noggran återgivning "dina dagar".

När Sandell och kretsen kring henne direktöversätter Deut 33:25b från engelskan (jag har funnit 22 fall), gör de det alltid med dag i singularis. Man går alltså in för tolkningen: varje särskild dag skall du få den kraft du behöver just den dagen. Sången "Blott en dag" är ett tydligt exempel på att ordet får den betydelsen.

A day at a time/En dag i sender

I Tract Magazine 1867 s 48 ff finns artikeln "A day at a time" med de avslutande verserna "This day, dear Lord, this day". Det är en anonym tidningsartikel, ingen uppgift finns om vem som är dess författare. Sandell översatte den åt Stadsmissionären 1868 nr. 9. Hon uteslöt dess avslutande verser och tillfogade i stället sina egna verser från 1865, "En dag, ett ögonblick i sender".

Översättningen är i stort sett ordagrann. Den mest påfallande avvikelser från originalet är att detta citerar Mt 6:34 en gång, medan Sandell citerar bibelstället fyra gånger. Hon sätter det överst som motto. Hon slopar en passus i originalet, som avviker från huvudtankegången. I stället anför hon Mt 6:34. I artikelns sista avsnitt har både originalet och Sandell detta bibelställe. Men dessutom låter Sandell prosaframställningen sluta med Mt 6:34 kursiverat. Därefter låter hon sina verser omedelbart följa.

Artikelns rubrik är A day at a time/En dag i sender. Men inne i texten står två gånger (rad 5, 27) "we/you live but a day at a time/blott en dag i sender". Här finns ursprunget till omarbetningen av verserna. När verserna skulle lösgöras från sina inledande prosatexter och stå för sig själva som en sång i Ahnfeldts sånger, tionde häftet 1872, tycks Sandell inta ha varit tillfreds med deres första rad: En dag, ett ögonblick i sender. Hon ändrade till Blott en dag ..... En betonad stavelse insköts först i raden och förvandlade metern från jambisk till trokéisk. Då måste varje rad ändras på motsvarande sätt.

En berättelse med samma budskap som "A day at a time" heter "One day at a time" (Child's Companion 1861 sid 18 ff, Children's Paper 1862 sept). Man har utbytt obestämda artikeln "A" mot räkneordet "One". Danska språket skiljer liksom engelskan mellan obestämda artikeln och räkneordet "en, ett". Man väljer räkneordet: "Kun een dag, eet øjeblik ad gangen".

Borde man inte ha valt obestämda artikeln? Tract Magazine 1867 har "a day". Och i versmåttet, skanderande, står "en, ett" på obetonad plats. Danska översättningen visar emellertid att första raden inte är entydig och självklar. Den kan behöva förtydligas, liksom Sandell tyckte att dess formulering 1865/68 måste förtydligas, när den skulle stå utan prosainledning 1872.

"A day at a time" slutar med verserna "This day, dear Lord, this day". Dem har Sandell översatt för Fridshelsningar, serie 3, 1867 (här återgivna efter ett nytryck 1876). Sandells översättning är ganska fri. Hon har ett eget poetiskt språk på lut, som hon låter flöda in i och fylla verserna. Men huvudorden behåller hon. V 1 my daily bread = v 3 mitt eget bröd. V 2 the tempter's many wiles ..... aid = v 3 frestelser af tusen slag ..... hjälp. V 3 Patience = v 4 tålmod. V 4 cross = v 5 kors.

Sandell har sex verser i stället för originalets fem. Hennes slutvers anknyter till en "Öfversättning från Engelskan" i Pietisten 1866, sid 106 ff, "Oundkomliga förhållanden". Där ges rådet "att icke vilja veta af hvarken gårdag eller morgondag, utan endast lefva för i dag".

Vi lämnar härmed de från engelskan översatta texterna. Avslutande vill jag kommentera några rader i Sandells dikt/sång "Blott en dag". "Han, som har mer än modershjerta" anknyter till Zinzendorf: du mehr als mutterherze (se Ragnar Värmon: Gud såsom en moder hos Lina Sandell, Kyrkohistorisk årsskrift 1982 sid 153).

"Han, som heter både Kraft och Råd" anknyter till Jes 9:6 i Luthers översättning: Er heisst Wunderbar, Rat, Krafft. Svenska översättningen har Gud i stället för Krafft; det hebreiska ordet el betyder både Gud och kraft. Hos Peter Fjellstedt och Betty Ehrenborg Posse påträffas översättningen kraft liksom hos Sandell.

"Tills snart jag nått ditt goda land" anknyter till "Tills väl vi nått det goda land", slutraden i Rosenius sång "Min själ nu lofve, prise Herran". Denna Rosenius sång är skriven på samma versmått som "En dag, ett ögonblick i sender". Sandell omvittnar att den betydde mycket för henne, inte minst i hennes svåra stunder.

Sandell har "ditt goda land", men Rosenius har "det goda land". På normalsvenska heter det "det goda landet". "Det goda land" är gammaldags, poetiskt språk. Inger Haskå har utförligt undersökt uttryck av denna typ. I normalsvenskan dubblas bestämda artikeln i sådana uttryck, man har den både som framförställd artikel och slutartikel. Sådana uttryck med endast framförställd artikel klingar ålderdomligt och stelt.

Sandells "ditt goda land" är ledigt talspråk, och finlandssvenska psalmboken följer henne på den punkten. Svenska psalmboken har bearbetat till det stelare "det goda land". (Inger Haskå: Ålderdomligt psalmspråk. Svenskt gudstjänstliv, årgång 47-48, 1974, sid 21 f, 25 f.

Summary

"Blott en dag, ett ögonblick i sänder/Day by day and with each passing moment" is a very well-known and well-loved hymn in Sweden. It was written by Lina Sandell. It was first published as the conclusion of a story and the second time as the conclusion of a tract. She had translated the story and the discourse from English.

The story which inspired Sandell to write the hymn was written by a famous English authoress, Jane Taylor, who lived between 1783 and 1824. Both her parents were people of letters, and so were her sister Ann and her brother Isaac. Jane Taylor wrote especially for children, for example the well-known poem "Twinkle, twinkle, little star", which is sung to the tune of a folk-song. Of her hymns for children we could mention "Lord, I would own thy tender care".

Jane Taylor contributed regularly to "Youth's Magazine", which was published monthly. It was in this magazine that she published the story "The discontented pendulum" in 1819. Her last literary task was to rewrite her contributions to the magazine in order to publish them in book form. This compilation came out the same year in which she died from TB.

Sandell translated the tract, which she chose as a preface to her hymn the second time it was published, from Tract Magazine, 1867. It was not written by any known writer but was an anonymous magazine article with the title "A day at a time". In the article, the title is expanded to "but a day at a time" (blott en dag). When the hymn was added, without the preface in prose, to Ahnfelt's Songs, Part Ten, 1872, she had settled on "Blott en dag ....." as the first line.

Bilagor

- a) "The discontented pendulum" av Jane Taylor of Ongar, ur samlingen "The contributions of Q.Q. to a periodical work" (London 1824), del II sid 9-14. Återges i faksimiltryck med tillstånd av British Library (by permission of the British Library, London, 31-7-1991).
"En viktig lärdom" av Lina Sandell, ur "Korsblomman, Christlig kalender för 1866" (Stockholm 1865), sid 187-192.
- b) "A day at a time", ur "Tract Magazine" 1867 (London), sid 48 f.
"En dag i sender" av Lina Sandell, ur "Stadmissionären" 1868 (Stockholm), nr. 9.
- c) "En dag i sender!" av Lina Sandell, ur "Andeliga sånger, samlade af Oscar Ahnfelt", tionde häftet (Stockholm 1872), nr 147.

En viktig lärdom.

THE DISCONTENTED PENDULUM.

AN old clock that had stood for fifty years in a farmer's kitchen without giving its owner any cause of complaint, early one summer's morning, before the family was stirring, suddenly stopped.

Upon this, the dial-plate, (if we may credit the fable,) changed countenance with alarm: the hands made an ineffectual effort to continue their course: the wheels remained motionless with surprise; the weights hung speechless; each member felt disposed to lay the blame on the others. At length the dial instituted a formal inquiry as to the cause of the stagnation; when hands, wheels, weights, with one voice, protested their innocence. But now a faint tick was heard below, from the pendulum, who thus spoke:—

"I confess myself to be the sole cause of the present stoppage; and am willing, for the general satisfaction, to assign my reasons. The truth is, that I am tired of ticking." Upon hearing this, the old clock became so enraged that it was on the point of striking.

"Lazy wire!" exclaimed the dial-plate, holding up its hands.

"Very good!" replied the pendulum, "it is vastly easy for you, Mistress Dial, who have always, as every body knows, set yourself up above me,—it is vastly easy for you, I say, to accuse other people of laziness! You, who have had nothing to do all the days of your life but to stare people in the face, and to amuse yourself with watching all that goes on in the kitchen! Think, I beseech you, how you would like to be shut up for life in this dark closet, and wag backwards and forwards, year after year, as I do."

"As to that," said the dial, "is there not a window in your house on purpose for you to look through?"

"For all that," resumed the pendulum, "it is very dark here: and although there is a window, I dare not stop, even for an instant, to look out. Besides, I am really weary of my way of life; and if you please, I'll tell you how I took this disgust at my employment. This morning I happened to be calculating how many times I should have to tick in the course only of the next twenty-four hours: perhaps some of you, above there, can give me the exact sum."

The minute hand, being quick at figures, instantly replied, "eighty-six thousand four hundred times."

Ett gammalt väggur, som mer än femtio år stått på samma plats i ett hem på landet, utan att gifva dess egare anledning att beklaga sig öfver någon oordning, hade tidigt en sommarmorgon, förrän någon i huset ännu var uppe, helt plötsligt stannat. Vid denna oerhörda tilldragelse skiftade den gamla urtaflan färg af förskräckelse, visarne gjorde fäfänga försök att fortsätta sin vandring, hjulen stodo orörliga af häpnad och loden hängde stumma, under det hvar och en af dessa viktiga delar för det helas bestånd, kände sig färdig att kasta skulden till olyckan på den andre. Omsider beslöt urtaflan hålla en formlig undersökning af saken. Visarne, hjulen, loden betygade enstämmigt sin oskuld. Då förnam man plötsligen ett sakta pickande af pendeln, hvilken talade så:

"Jag erkänner mig såsom den ende skyldige i detta mål, och jag är färdig att till alla parternas lugnande uppgifva orsaken till

min förseelse. Sanningen att säga, är jag trött vid att ständigt svänga fram och tillbaka." Vid denna förklaring blef det gamla vägguret så utom sig af förtrytelse, att det så när börjat slå. "Din lata skälm", utbrast urtaflan. "Hvad det angår", återtog pendeln, "så är det lätt för er, fru urtafla, som, enligt hvad alla veta, sätter er så stolt öfver mig, att beskylla andra för lättja, ni som hela dagen icke har annat att göra, än se folk i ansigtet och beskåda hvar och en som går ut eller in. Föreställ er dock, jag ber, att ni vore dömd att likasom jag, hela ert lif igenom sitta instängd i ett mörkt rum och blott gå fram och tillbaka samma väg, dag från dag och år från år." — "Å det är väl icke så bedröfligt heller", invände urtaflan. "Du har ju ett litet fönster på din kammare, på det du må kunna se ut." — "Ack", suckade pendeln, "om jag än har ett litet fönster, får jag dock aldrig tid att se ut. Dessutom är jag nu verkligen trött vid lifvet, och, om ni vill höra mig, vill jag öppet säga hvad som vållat denna olust för mitt kall. Tidigt i morgon kommer jag händelsevis att beräkna huru många gånger jag skulle hafva att svänga mig fram och tillbaka blott under de närmast förestående tjugofyra tim-

"Exactly so," replied the pendulum: "well, I appeal to you all, if the thought of this was not enough to fatigue one? and when I began to multiply the strokes of one day by those of months and years, really it is no wonder if I felt discouraged at the prospect: so after a great deal of reasoning and hesitation, thinks I to myself, I'll stop."

60 The dial could scarcely keep its countenance during this harangue; but, resuming its gravity, thus replied:—

"Dear Mr. Pendulum, I am really astonished that such a useful, industrious person as yourself should have been overcome by this sudden suggestion. It is true you have done a great deal of work in your time. So we have all, and are likely to do; and, although this may fatigue us to think of, the question is, whether it will fatigue us to do: would you, now, do me the favour to give about half a dozen strokes, to illustrate my argument?"

The pendulum complied, and ticked six times at its usual pace:—"Now," resumed the dial, "may I be allowed to inquire, if that exertion was at all fatiguing or disagreeable to you?"

"Not in the least," replied the pendulum;—"it is not of six strokes that I complain, nor of sixty, but of millions."

80 "Very good," replied the dial:—"but recollect

that although you may think of a million strokes in an instant, you are required to execute but one; and that however often you may hereafter have to swing, a moment will always be given you to swing in."

"That consideration staggers me, I confess," said the pendulum.

"Then I hope," resumed the dial-plate, "we shall all immediately return to our duty; for the maids will lie in bed till noon if we stand idling thus."

90 Upon this, the weights, who had never been accused of light conduct, used all their influence in urging him to proceed: when as with one consent, the wheels began to turn, the hands began to move, the pendulum began to wag, and, to its credit, ticked as loud as ever; while a beam of the rising sun that streamed through a hole in the kitchen shutter, shining full upon the dial-plate, it brightened up as if nothing had been the matter.

100 When the farmer came down to breakfast that morning, upon looking at the clock he declared that his watch had gained half an hour in the night.

marna; och jag undrar just om någon af eder här, kan säga mig huru många gånger det blef." Minutvisaren, som var qvick att räkna, svarade ögonblickligt: "*Ättiosex tusen fyrahundra gånger.*" "Alldeles så", återtog pendeln, "och jag vädjar nu till hvars och ens omdöme, huruvida icke blotta tanken härpå kunde vara tillräcklig att uttrötta en stackare. När jag sedan började multiplicera de tjugofyra timmarna med månader och år, då må ingen undra om jag helt och hållet förlorade modet, och efter en stunds funderingar hit och dit tänkte: jag vill stanna."

Urtaflan kunde knappt behålla fattningen under detta tal, efter några ögonblicks tystnad, återtog hon dock med sin vanliga högtidlighet.

"Min käre herr pendel, jag är verkligen förvånad att finna det en så nyttig och idog person kunnat gifva vika för en sådan frestelse. Jag medgifver visserligen, att du har ganska mycket att göra, men så hafva vi ju alla hvar på sin plats; och fastän *tanken* på det ständiga arbetet är så förlamande, säg, är väl sjelfva *arbetet* det också? Vill du icke vara god till belysande häraf, svänga dig sex gånger fram och tillbaka inom din vanliga bana?" Pendeln samtyckte och åter hördes

dess "tick tack" sex gånger. "Välan", fortsatte urtaflan, "var denna rörelse mycket trötande?" "Nej, icke det minsta", svarade pendeln: "men det är ej heller öfver *sex* gånger jag beklagar mig, icke ens öfver *sextio*, utan öfver *millioner*." "Godt", återtog urtaflan, "besinna då blott, att fastän du kan i ett ögonblick *tänka* dig de millioner hvarf du har att gå fram och tillbaka, fordras likväl endast *ett hvarf i sender* af dig, och att huru ofta du än må hafva att gå samma väg fram och åter, skall du dock alltid hafva ett ögonblick för hvarje gång."

"Den betraktelsen öfverbevisar mig fullkomligt om min dårskap", svarade pendeln eftersinnande. "Då hoppas jag ock", tillade urtaflan, "att vi genast skola återgå till vårt kall. Husfolket ligger till middagen om vi stå här sysslolösa."

I detsamma började loden, som väl aldrig fått beskyllningen att vara *för lätta* af sig, att använda allt sitt inflytande för att få pendeln åstad, och så började hjulen vända sig, visarne att ila framåt och pendeln att sjunga sitt "tick tack" lika ljudligt som någonsin. Snart föll en stråle af den uppgående solen in genom fönstret och upplyste det gamla

MORAL.

110 It is said by a celebrated modern writer, "take
care of the *minutes* and the *hours* will take care of
themselves." This is an admirable hint; and
might be very seasonably recollected when we
begin to be "weary in well doing," from the
thought of having a great deal to do. The
present is all we have to manage: the past is
irrecoverable; the future is uncertain; nor is it
fair to burden one moment with the weight of
the next. Sufficient unto the *moment* is the
trouble thereof. If we had to walk a hundred
miles, we still need set but one step at a time, and
120 this process continued would infallibly bring us
to our journey's end. Fatigue generally begins,
and is always increased by calculating in a minute
the exertion of hours.

Thus, in looking forward to future life let us
recollect that we have not to sustain all its toil,
to endure all its sufferings, or encounter all its
crosses at once. One moment comes laden with
its own *little* burden, then flies, and is succeeded
by another no heavier than the last; if *one* could
be sustained, so can another, and another.

Even in looking forward to a single day, the
spirit may sometimes faint from an anticipation of
the duties, the labours, the trials to temper and
patience that may be expected. Now this is un-
justly laying the burden of many thousand mo-
ments upon *one*. Let any one resolve to do right
now, leaving *then* to do as it can, and if he were
to live to the age of Methuselah, he would never
err. But the common error is, to resolve to act
right *to-morrow*, or *next time*, but *now*, just this
once, we must go on the same as ever.

It seems easier to do right to-morrow than to-
day, merely because we forget that when to-mor-
row comes, *then* will be *now*. Thus life passes,
with many, in resolutions for the future which the
present never fulfils.

It is not thus with those, who "by *patient*
continuance in well doing, seek for glory, honour,
and immortality:"—day by day, minute by
minute, they execute the appointed task to which
150 the requisite measure of time and strength is pro-
portioned: and thus, having worked while it
was called day, they at length rest from their
labours, and their "works follow them."

Let us then, "whatever our hands find to do,
do it with all our might, recollecting, that *now* is
the proper and the accepted time."

vägguret, hvilket åter stod der så fredligt och
stilla, som om ingenting hade förefallit.

När husbonden om morgonen kom in till
frukosten, yttrade han, i det han kastade en
blick på den gamla klockan, att hans fickur
under natten dragit sig en half timma.

Må vi lära något af denna gamla historia.

Vid blicken på en kommande tid och alla
de svårigheter den kan medföra, frestas vi
stundom att gifva oss utöfver. Då är det
ofta icke så mycket tanken på hvarje särskild
svårighet, som oroar oss, utan snarare hela
denna massa af bekymmer, arbete, möda,
eller lidande och frestelser, hvilka vi i före-
ställningen se resa sig omkring oss. "Huru
skall jag komma igenom alla dessa svårighe-
ter", heter det då. "Huru skall jag bestå i
alla dessa strider? Huru härda ut i allt detta
arbete? Vi förgäta trösten af det ljufviga löf-
tet: "Som din dag är, så skall din kraft vara."
Vi sörja för morgondagen, innan morgonda-
gen är kommen. Och likväl har Herren Je-
sus sjelf sagt: "Det är nog att hvar dag haf-
ver sin egen plåga." O, huru dåraktigt att
vilja tillägga det närvarande ögonblicket det
tillkommandes tyngd! Vi skola icke hafva mer
än en dag, en timma, en stund i sender att

genomgå och för hvarje dag ny nåd, ny
kraft, ny hjälp.

En dag, ett ögonblick i sender,
Hvad tröst ehvad som kommer på!
Allt hvilar uti Herrens händer,
Hvi skulle jag väl ängslas då?
Han, som har mer än modershjerter,
Han gifver ju åt hvarje dag
Dess lilla del af iröjd och smärta,
Af möda eller af behag.

Sjelf är Han alla dagar nära
Med nåd för hvarje särskild tid,
Hvar dags bekymmer vill Han bära,
Och hjälpa i hvar särskild strid.
Ty att sitt arma barn försvara
Den bördan har Han lagt på sig.
Men, »som din dag, din kraft skall vara»,
Det löftet har Han gifvit mig!

Lär mig då hvila tyst och stilla
Vid Dina löften, Herre kär,
Och ej den dyra tröst förspilla
Som Du åt mig förvarat der!
Ehvad mig under året händer,
Lär mig att taga af Din hand
En dag, ett ögonblick i sender,
Tills snart jag nått ditt goda land

»I dag».

”Sörjen icke för morgondagen, ty morgondagen hafver själf sin omsorg med sig. Det är nog, att hvar dag hafver sin egen plåga”.
Matth. 6: 34.

Mel : »Själ, stilla nu din sorg och gråt».
Pilgrimsharpan N:o 220.

Gif mig i dag, o Herre kär,
Hvad för i dag mig nödigt är
Af ljus och mörker, nöd och nåd,
Af lärdom, varning, tröst och råd;
O, gör mig nöjd med ditt behag
Och hvad Du gifver mig i dag!

Hvad morgondagen med sig bär
I dag mig än förborgadt är;
Hvad i Din bok än månne stå,
Jag ej förmått leta må;
Blott i Din hand, Ditt hägn mig tag
I morgon likasom i dag!

Gif mig i dag mitt eget bröd,
Ej fattigdom, ej öfverflöd;
Gif arbete och hvila — gif
Allt hvad som hör till evigt lif!
Bland frestelser af tusen slag
Var mitt beskärm, min hjälp i dag!

Gif mig i dag det nådesmått,
Som gör mig nöjd ock med min lott;
Det mått af tro och tålmod,
Som gör att jag, o Herre god,
Fastän i mig så arm och svag,
Bevaras med Din makt i dag!

Gif att det kors i dag Du ger
Må trycka mig till Dig alltmer,
Och till Ditt kors — på samma gång
Det löser mig från jordens tvång,
Och gör min ande mera fri,
Hur mörk än vägen månne bli.

Till barnskapet hör ock det
Att se'n Du all min synd förlät
Och själf så huldt tog vård om mig,
Jag lita får i allt på Dig
Och vet ej af — hvad säger jag —
Ej gårdag och ej morgondag!

A DAY AT A TIME.

In anticipating the miseries, cares, and toils of life, we are wont to roll them up into a huge mass, whose weight descending at once like an avalanche, will certainly crush us. But this is a mistake; for we live but a day at a time, and each day brings but a day's sorrow or joy with it, alternating like the lights and shadows over the summer hills. Although there are exceptions to this rule, when a whole lifetime of joy or sorrow seems concentrated in one little hour, yet it is none the less true that it is the common lot to live but a day at a time.

“Give us *this day* our daily bread,” is to be our daily prayer—not bread for to-morrow, next week, or next year. It is bread for *to-day*; grace, strength, trust for *to-day*. As to the future, with its troop of threatening spectres, that is out of our line; it belongs to God alone, and with him let us leave it. Would we cherish a child-like spirit towards our kind Father, we shall not say to him, Father, it is true we have bread for to-day, but we are afraid that somehow we shall be disappointed as to future supplies; we are afraid that at some coming period, when we ask for bread, thou wilt give us a stone. We are afraid, though thou hast hitherto kept our feet from falling, that some time or other the good hand that has restrained and blessed us will let us go, and so we shall stumble and fall upon the dark mountains of sin and death.

Desponding child of God, remember you live but a day at a time. If you are sustained now, thank God and take courage. Trust in a covenant-keeping God. Commit your future necessities into His hands who sees the end from the beginning, and all will be well.

It is the soundest reason, the truest philosophy, the simplest faith which are involved in obedience to our Lord's command. “Take no thought for to-morrow, the morrow shall take thought for the things of itself: suffi-

cient unto the day is the evil thereof.” In this is to be found the secret of true happiness and true strength. It is not to-day's duties which crush, or to-day's trials which overwhelm us; but the anxious thought for to-morrow. Let us endeavour to say, not with the lip only, but from the heart—

This day, dear Lord, this day
Give me my daily bread—
Such comforts as the body needs,
Such shelter for my head,
The sunlight and the shower,
The dawn and day's decline;
If 'tis thy will I ask no more;
To-morrow, it is thine.

This day, dear Lord, this day
Give me the power to stand
Against the tempter's many wiles
I meet on every hand:
Keep me from evil, Lord,
In thought and word and deed,
And when I ask in humble prayer,
Send me the aid I need.

This day, dear Lord, this day
Give me, with vigour new,
Patience to do whatever work
My hand may find to do—
Patience to work, and wait
Thy righteous bidding still,
Yet ever striving, O my God,
To do thy blessed will.

This day, dear Lord, this day
Give me the strength to bear
Whatever cross thy wisdom sends,
Whatever grief or care,
Knowing that all, dear Lord,
Comes from thy loving hand—
Bearing, rejoicing, sorrowing;
Having done all, to stand.

This day, dear Lord, this day
Give me the faith to see
Thy promises, through Him who died
For me on Calvary;
And ever, blessed Lord,
Let good or ill betide,
Be thou my portion and my strength,
My comforter, my guide.

En dag i sender.

Det är nog, att hwar dag hafwer sin egen plåga. Matth. 6: 34.

Då wi på förhand öfwertänka lifwets mångahanda besvärsligheter, des bekymmer och omsorger, hopa de sig skundom öfwer oss till en så odräglig börda, att wi känna oss nästan förkrossade under dess tyngd. Men detta kommer endast af våra hjertans djupa obenågenhet att lita på Gud för de kommande dagarna; ty wi lefwa ju blott en dag i sender, och hwarje dag bringar endast en dags sorg eller glädje med sig. Och Herren Jesus har allwarligt förmanat oss: "Sörjen fördenstull icke för morgondagen; ty morgondagen hafwer sjelf sin omsorg med sig. Det är nog, att hwar dag hafwer sin egen plåga".

"Gif oss i dag vårt dagliga bröd", detta bör ju wara vår dagliga bön — icke bröd för i morgon, för nästa vecka eller nästa år. Det är bröd för i dag; nåd och kraft för i dag wi begära. Hvad framtiden beträffar med dess många okända dagar, så tillhör den allena Gud; och låtom oss lemna den åt Honom. Om wi hafwa barnasinne i förhållande till vår dyre himmelske Fader, icke kunna wi då säga till Honom: "Fader, det är sannt, att wi hafwa bröd för i dag, men wi frukta att på ett eller annat sätt blifwa swikna wid de framtida behofwen; wi äro rädda att wid ett kommande tillfälle, då wi begära bröd, du skall gifwa oss en sten. Wi befara, att, fastän du hittills bewarat våra fötter från fall, hädanefter den goda handen, som uppehållit och wälsignat oss, skall släppa oss, och wi sålunda skola gå förlorade".

Nedslagna, bekymrade Guds barn, kom ihåg, att du lefwer blott en dag i sender. Har du i dag hwad du behöfwer för kropp och själ, tacka Herren och lemna all omsorg för morgondagen. Förtrösta på den trofaste Guden. Anförtro dina kommande behof i Hans hand, hwilken ser din väg både till dess början och dess slut, som skrifvit alla dina dagar i sin bok, innan ännu någon af dem kommen är.

Will du i denna fråga komma till det sundaste förståndet, den säkraste lefnadsvissheten, så gif noga akt på Herrens Jesu ord. "Sörjen icke för morgondagen, ty morgondagen hafwer sjelf sin omsorg med sig; det är nog, att hwar dag hafwer sin egen plåga". Det är ofast icke den dagens bördor, som i dag är, hwilka nedtrynga oss; icke denna dagens sorger, som öfwerwäldiga oss, utan just det ångsliga bekymret för morgondagen. Låtom oss derföre bedja Gud om nåd att tro och hörsamma äfwen dessa vår Frälsares ord: Sörjen icke för morgondagen. Det är nog, att hwar dag hafwer sin egen plåga.

En dag, ett ögonblick i sender,
Hwad tröst, ehwad som kommer på!
Allt hwilar uti Herrens händer,
Hwi skulle jag wäl ångslas då?
Han, som har mer än modershjerta,
Han gifwer ju åt hwarje dag
Dess lilla del af fröjd och smärta
Af möda eller af behag.

Sjelf är Han alla dagar nära
Med nåd för hwarje särskild tid,
Hwar dags bekymmer vill Han bära.
Och hjälpa i hwar särskild strid.
Ty att sitt arma barn förswara
Den bördan har Han lagt på sig,
Men "som din dag, din kraft skall wara",
Det löftet har Han gifwit mig!

Lär mig då hwila tyft och stilla
Wid dina löften, Herre lär,
Och ej den dyra tröst förspilla,
Som du åt mig förwarat der!
Ehwad mig under lifwets händer,
Lär mig att taga af din hand
En dag, ett ögonblick i sender,
Tills snart jag nått ditt goda land.

147.

En dag i sender!

1.

Blott en dag — ett ögonblick i sender;
O, hwad tröst, ehwad som kommer på!
Allt ju hwilar i min Faders händer;
Skulle jag, som barn, wäl ångslas då!
Han, som bär för mig ett fadershjerta,
O, Han gifwer ju åt hwarje dag
Guldt och dess lilla del af fröjd och smärta,
Ja, af möda och behag!

2.

Sjelf Han är mig alla dagar nära,
För hwar särskild tid med särskild nåd.
Hwarje dags bekymmer vill Han bära,
Han, som heter både Kraft och Nåd.
Att sin dyra egendom bewara,
Denna omsorg har Han lagt på Sig.
"Som din dag, så skall din kraft och wara";
Detta löfte gaf Han mig.

3.

Hjelp mig då att hwila trygg och stilla
Blott wid dina löften, Herre lär,
Och ej trones dyra tröst förspilla,
Som i Ordet mig förwarat är!

Hjelp mig, Herre, att, ehwad mig händer,
Taga af din trogna fadershand
Blott en dag, ett ögonblick i sender,
Tills jag nått ditt goda land!

Reravs salmebog 1575

En alternativ halvofficiel billig salmebog for 400 år siden.

Det kan snart blive aktuelt for danske menigheder og private salmebrugere at finde ud af, hvordan man omgår Vajsenhusets privilegium på udgivelse af salmebøger. Hvis rygterne taler sandt, vil folkekirkens biskopper og kirkeminister ikke bare forlænge Vajsenhusets vanrøgtede monopol på udgivelse af den autoriserede salmebog i endnu en årrække, men for at føje spot til menighedernes skade agter de høje herrer nu at belønne Vajsenhuset med en ekstra præmie ved at lade også udgivelsen af det kommende tillæg ske i Vajsenhusets navn. Med den prisfordyrelse, som følger af, at salmebogssalget i dette land skal financiere en institution, der rettelig burde høre under social- og undervisningsministeriet.

Derfor er det ikke bare historisk interessant, men det kan også have særdeles praktiske og aktuelle perspektiver at læse om, hvorledes der i tidligere tid fandtes en biskop over Sjælland, biskop Poul Madsen (1527-90), der ikke følte sig så højt hævet over menigmand i sit stift, at ikke også noget så jordnært som erhvervelse af salmebøger til en rimelig pris betragtedes som et vigtigt kirkeligt anliggende. Det var bl.a. dette, der fik ham til at desavouere sin stiftprovst Hans Thomissøns monopoliserede og kongeligt autoriserede prestigesalmebog kun få år efter udgivelsen i 1569. Allerede i 1575 kunne præsten ved Helligaands Hospital i København, den flittige oversætter og forfatter Rasmus Hansen Reravius, på biskoppens mundtlige befaling kaste en gudelig håndbog i billigsbogsformat ind på bogmarkedet, som med sin rummelighed blev en alvorlig konkurrent til både kirkesalmebog, alterbog og bibel det næste halve århundrede. Ja, man kan sige, at Reravius' håndbog - i det følgende forkortet Rerav - blev inspiration til en række af de fuldkomne salmebøger, der prægede hele 1600-tallet. Rerav rummede ikke bare "En Ny Psalmebog med Calendario", men også Evangelier og Epistler til hele kirkeåret, Luthers katekismus, Passionen, Jerusalems Ødelæggelse og En liden Bønebog.

Allerede i Hymn. Medd. 1976 s. 78-89 har jeg præsenteret Reravs salmebog 1575" og til slut stillet en fortsættelse af artiklen i udsigt. En sådan eller rettere en koncentreret oversigt over den tids salmebøger så da også dagens lys i festskriftet til dr. Erik Dal "Hvad Fatter gjør ..... Boghistoriske, litterære og musikalske essays", Poul Kristensens forlag, Herning 1982 i artiklen "Hans Thomissøns salmebog - mutatis mutandis. Et bidrag til Dansk Salmebogs-historie 1569-1608", s. 308-333. I de to nævnte artikler kan man bl.a. læse om, hvilke tricks Reravius måtte betjene sig af for dels at udgive en salmebog på traditionens grund, så menigmand ville købe bogen, dels alligevel lægge luft til den monopoliserede kirkesalmebog ved tilpas mange afvigelser fra Th i både salmebogens disposition og i tilrettelæggelsen af de enkelte tekster, så han slap for vrøvl med datidens copyrightbestemmelser. Jeg vil på et senere tidspunkt give en mere detaljeret redegørelse for ændringer i salmeteksterne.

Mit ærinde i denne omgang er at levere en simpel oversigt over salmebogens disposition og omfang. Den opgave veg jeg i 1976 tilbage for af den gode grund, at en indholdsbestemmelse af Rerav dengang var en såre kompliceret opgave. Dels er 1. udgaven fra 1575 ikke længere kendt. Dels er den ældste bevarede udgave fra 1582 kun overleveret i ét eneste eksemplar (på Bergen Univ. Bibl.) og dét i en så fragmentarisk skikkelse, at enhver

rekonstruktion såvel som slutninger herfra til 1. udgavens omfang måtte tages med forbehold. Mange timer har først Erik Dal og siden jeg tilbragt med at tyde tekststumper og brudstrykker af registre i denne bog, hvor de første godt 80 sider mangler helt eller delvis.

Det var derfor en velkommen appelsin i turbanen, da jeg under et besøg i juni 1982 på Det kgl. norske videnskaber-nes Selskab i Trondhjem af fagbibliotekar cand. theol. Karin-Helene Hognestad blev gjort opmærksom på et uidentificeret fragment af en gammel dansk salmebog. Det viste sig at repræsentere et andet hidtil ukendt oplag af Rerav, trykt hos Asswerus Krøger i Lübeck 1595. Jeg nåede lige akkurat i et P.S. til nævnte festskriftartikel at omtale dette og endnu et fund i Trondhjem. Først i efteråret 1990 fik jeg, takket være et kærkomment rejselegat fra Københavns Universitet, lejlighed til igen at besøge Videnskabernes Selskab og nu mere indgående gøre studier i den fundne bog, atter med uvurderlig støtte fra Karin-Helene Hognestad.

En Ny
Psalmebog
 met Calendario / De
 mange deplige Christelige
 Psalmer / skickelige tilsam-
 men sæt / oc forbedret.

Soloff. III.
 Lærer oc formaner eder self/
 met Psalmer oc Loffssange / oc Aa-
 elige deplige Viser / oc svinger
 nar Herren i eders Hjerter.
 A h Janna

1. Et unikt eksemplar af Rostock 1596-udgavens salmebog på Landsbokasafn Islands har intakt titelblad, som her gengives forstørret og retoucheret

Det store spørgsmål var, hvor i rækken af de hyppigt udgivne Reravsalmebøger Trondhjemeksemplaret skulle placeres? I festskriftartiklen findes s. 329 en grafisk fremstilling af forholdet mellem bevarede og tabte Rerav-udgaver fra den nævnte periode.

Indbefattet det nye fund er der nu tale om følgende udgaver:

1. Den tabte 1. udgave, trykt af Hans Stockelmann og Andreas Gutterwitz,, Kbh. 1575.
2. Fragment Bergen UB, trykt af Andreas Gutterwitz Kbh. 1582.
3. Tabt revideret udg. ved Albert Hansen Helsingør (?) formodentlig fra 1582.
4. Defekt ekspl. uden titelblad i privateje, trykt af Johan Ballhorn Lübeck 1587.
5. To defekte eksemplarer uden titelblad i Oslo og Bergen Univ. Bibl., trykt af Asswerus Kröger Lübeck 1593.
6. Defekt ekspl. uden titelblad i Trondhjem, trykt af Asswerus Kröger Lübeck 1595.
7. Eneste ekspl. med salmebogens titelblad intakt, men desværre uden Haandbogens titelblad. Reykjavik Univ. Bibl., trykt af Aug. Ferber Rostock 1596.
8. Defekt ekspl. uden titelblad Kgl. Bibl. Kbh., trykt af Laurentz Albrecht Lübeck 1602.
9. Defekt ekspl. uden titelblad Kgl. Bibl. Kbh., trykt for Laurentz Albrechts arvinger Lübeck 1608.

Man kunne ud fra denne oversigt have forventet, at den nyfundne Kröger 1595 havde genoptrykt Kröger 1593. Det er ikke tilfældet. Kröger 1593 og Ballhorn 1587 er fælles om et yderligere reduceret antal tekster, og vi må foreløbig gå ud fra, at deres fælles forlæg er Albert Hansens nu tabte reviderede udgave fra 1582.

Men Kröger 1595 er ikke en sådan reduceret udgave. Kröger 1595 ligner langt mere fragmentet Gutterwitz 1582. Så stor er ligheden mellem de bevarede dele af begge udgaver, at vi takket være Kröger 1595 er i stand til at danne os et troværdigt billede af indholdet i Gutterwitz 1582. Jeg har derfor valgt efter de nødvendige bibliografiske data vedr. Trondhjemeksemplaret at give et skematisk overblik over salmerne i Kröger 1595 og med udgangspunkt heri give det bedst mulige signalement af Reravs salmebog, således som den udviklede sig frem til udg. Lübeck 1608.

Bibliografiske data.

Titel: [En Ny Psalmebog/ met Calendario/ Oc mange deylige Christelige Psalmer/ skickelige tilsammen sæt/ oc forbedret. (titel rekonstrueret ud fra udg. 1596)]. Asswerus Kröger, Lübeck 1595.

Det unikke ekspl. i Videnskabernes Selskab, Trondhjem rummer kun fragment af salmebog 1595 og Evang. oc Epistler u. år. ¹⁾

210 blade. Sign. a¹² A¹² - S¹². Bevaret er bl.B 3-10 (og øverste halvdel af B 12), C¹² - S¹². *Linietal pr.side:* 30 linier + kolumnetitel og kustode. Kolumnestørrelse 103-05 x 62 mm. Fraktur. Antikva. Kursiv. Kolumnetitler. Kustoder. Træsnit. Røskenvignetter.

Bladtælling 1-219, idet dog pag.157ff fejlagtigt er pagineret 166ff (samme fejlpaginerings i fragmentet fra 1582 og i Rostock 1596), hvorfor det reelle bladtal kun er 210. Bl.212 fejlagtigt pagineret 221. Diffus brug af typer ved paginerings bl.B3 - 7: B *ifi*, B4, B5, B *vi*, B7.

Der er i salmedelens første bevarede del frem til bl.77 ialt 15 træsnit i størrelse 52 x 33-35 mm og 51 x 32-33 mm.

Til kontrolopslag til jævnføring med andre udgaver skal anføres flg. linier fra 1595-udgaven: Første bevarede tekst er bl.B 3r (15r) lin.1: At din Søn vor kiere HErre/ (str.3,3 af Alle

Christne fryde sig 27:).

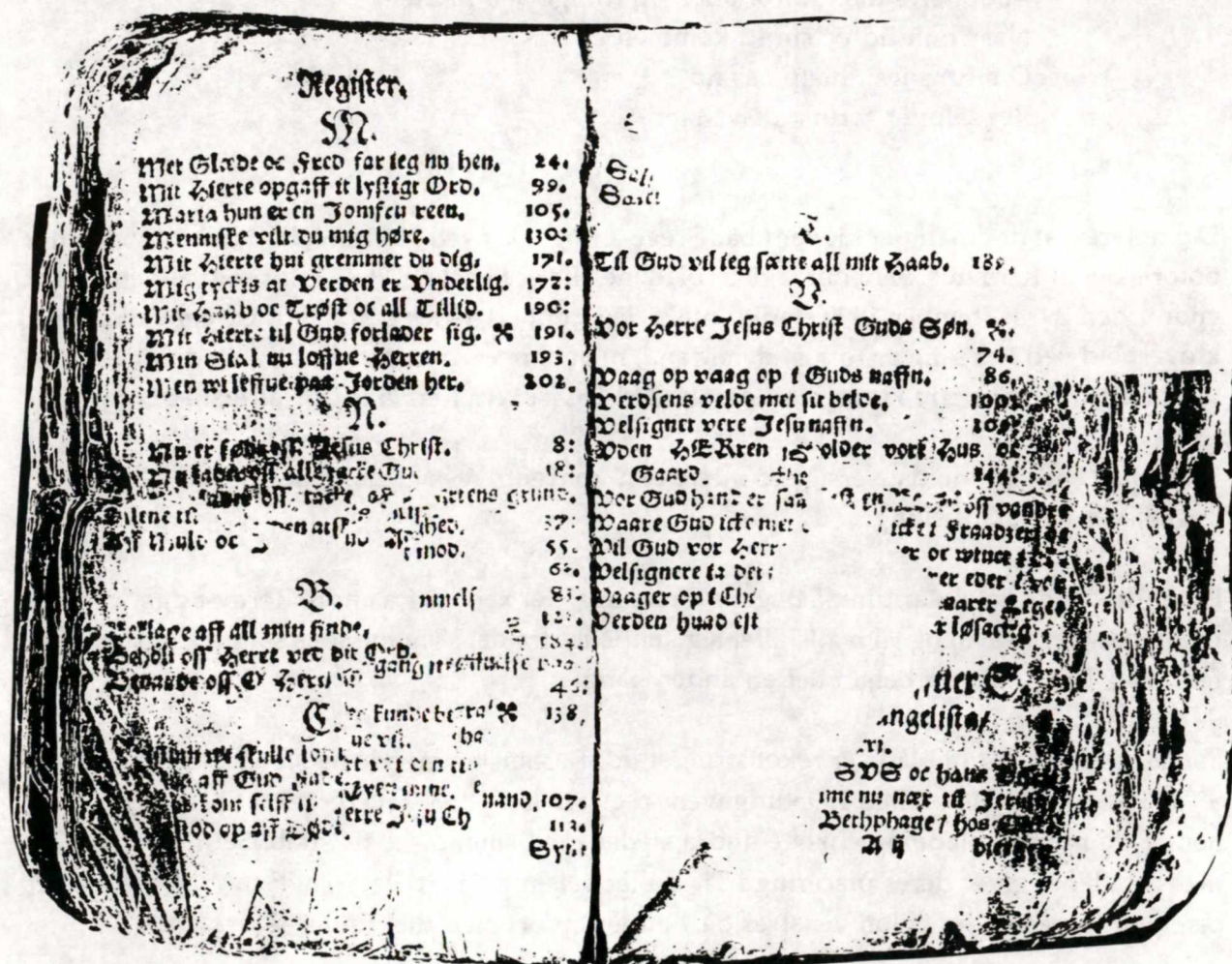
Bl. L 1r lin.1: Fra all vor trøst du kand oss fri oc frelse/

Bl. M 1r lin.1: En HERre hand vaar offuer Creatur

Bl. P 1r lin.1: Giør dem til Siælen karsk oc sund/

Bl. R 1r lin.1: At wi nin (!) vilie ret giøre kunde.

Bl. S 6v lin.21-22: Det vnde oss Gud Fader/ Amen. | FINIS | [vignet af røskener]. Bl.S 7r lin.1-6: Register paa alle Psal- | mer som findis i denne Bog. | Huor der staar en pricke hos tallet | mercker den første side paa Blad- | det. Tro (trykfejl for to) pricker betegne den | anden side. | (i realiteten er denne praksis med to prikker = kolon til betegnelse af venstresider dog opgivet. Der er kun punktum). Bl.S 12r lin.1-5: Prentet i Lybeck/ hoss | Asswerus Krøger. | Aar effter Guds | Byrd. | M D.XCV. Bl. S 12v bogtrykkermærke: Jesus med kors på ryggen i medaljon omgivet af bogtrykkerens motto [IN MANI]BVS DOMINI SORSQVE SALVSQVE M[EA]. Træsnittet er rektangulært, 45 mm bredt. Højden ukendt, da nederste bladdel mangler. Oven over bogtrykkermærket i håndskrift: Jeg vaar mig saa lidit [it barn (?)...] 1a).

2 En gengivelse af et opslag i Gutterwitz 1582-fragmentets alfabetiske register under bogstaverne M, N, T og V, men også lidt B og C og begyndelsen til 1. adventsøndags evangelium. Bemærk kløverbladene ved Reravius' egne salmer.

Til identificering af denne udgave tjener også, at Rasmus Hansen Reravius har markeret sine egne salmer med et kløverblad i registeret og lejlighedsvis også ved selve teksten²⁾. Det gælder flg. salmer:

Christus vor HERre oc Skaber kier
Den klare Dag oprunden er (tillige ved teksten)
Gud Fader oc Søn oc hellig Aand, Hand giffue
Guds Søn hand sagde selff disse Ord
Gud hør mit raab saa naadelig
HERre Gud du est vor Fader vist
I huo som rolige leffue vil
It Brøllop bleff giort vdi den tid
Loffuet vere HERren Israels Gud
Mit Hierte til Gud forlader sig (tillige ved teksten)
Naar min tid oc stund kommen er
O HERre Jesu hielp oss nu
Ret salig er foruist den Mand.

Det noteres, at der mangler kløver i både register og tekst ved Herren i din Nød høre dig, der notorisk er af Reravius. Selv om registerbladene alle er iturevne, er så godt som al deres tekst endnu den 29. september 1990 stadig intakt. Jeg kunne således den dag med egne øjne se et kløverblad ved Ret salig er forvist den Mand, men bare en enkelt uforsigtig bladning i bogen vil for altid fjerne dette kløverblad og dermed beviset for Reravius' forfatterskab.

I nedenstående indholdsoversigt er interessen koncentreret om salmedelen, dvs. den del af bogen, der har bladtælling.

Det indledende kalendarium på bogens første læg, der kendes fra andre Rerav-udgaver (men totalt mangler i 1595) og som adskiller sig kendeligt fra det i Thomissøns salmebog (fremover forkortet Th.), vil blive behandlet en anden gang.

Salmedelens første 14 blade er rekonstrueret ud fra samstemmende tekstindhold i udg. 1587, 93 og 96 og kontrolleret med 1595-udgavens register. Udg. 1587 leverer tekst til rekonstruktionen af de nævnte blade og enkelte andre steder med sporadiske teksttab. Salmerne anføres med tal, der angiver deres placering i Th. Tallet betegner bladtallet i Th. Punktum efter tallet betegner højreside og kolon venstreside. Salmer anført med titel findes ikke i Th.

[Den første Part aff denne Psalmebog, Indeholder Christi Historie, Om hans Tilkommels-
Fødsel, Omskærelse, Daab, Pine, Død, Opstandelse oc Himmelfart. Disligeste om den
hellig Aand, oc hellige Trefaaldighed, effter Høytidernis Ordning.

Bl.1r. Psalmer i Aduentz Høytid.

1. 29. 2. Loffuet være HERren Israels Gud, Thi hand sit Folck besøgte. (Under denne nye
salme af Reravius står flg. note: Denne Zachariæ Loffsang, kand ocsaa bequommelige siungis
paa S.Hans Baptistæ dag.)

Bl.4v. Om Christi Fødsel.

3. 4. 5. 21. 23. 11. 12. 13: 14. 25. 15: 16: 17: 24:] 27:

Bl.15v lin.11: Disse effterfølgendis gamle Sange [om] Christi Fødsel, som ere dictet aff [gamle
Forfædre for vor tid, haffue wi] ocsaa sammen sancket, oc her antegnet (siger Lutherus) til
it Vidnesbyrd, at der oc haffuer været nogle fromme Christne for vor tid, mit vdi den store
Blindhed oc Vildfarelse, saa at huer maa io see, at der haffuer dog altid været de som haffue
ret kient Christum, oc vnderlige bleffue ved Guds Naade, vdi denne kundskab opholdne. (jf.
Geystliche Lieder, Valentin Babst Leipzig 1545 bl.Q 4v, En Ny Psalmebog 1553 bl.9r, Th
register V og Th 1586 tillæggets afslutning bl.276r. I de to tidligere danske salmebøger er
Luther ikke nævnt ved navns nævnelse på dette sted, således som i Rerav. Reravius kan have
ordene fra Babsts salmebog, som man regnede for redigeret af Luther selv. Her findes ordene
meget nøje svarende til Reravs.)

7. 9. 6. 6: 19: 12:

Bl.20v lin.20: Paa det ny Aar.

GVds Godhed ville wi prise. GVd Fader oc Søn oc hellig Aand (bl.22v slutter med str.11,2
af ialt 21 strofer, idet bl.23 mangler. På bl.23v findes i udg.1587 efter salmen denne note: Her
kand mand oc siunge om Jesu Naffn, Velsignet være Jesu naffn, etc. Item, Jesus hand er en
sød hukommelse, som findis her effter.)

Bl.24r: [Paa hellige Tre Kongers Dag] 27.

Bl. 24v: Paa Christi Offrelsis dag i Templen/ som wi kalde Kyndelmysse. 333: (Bl.25v lin.11-
14: Paa denne Dag kand mand ocsaa siunge. Alle Christne fryde sig nu/ som staar tilforn paa
det 14.Blad.)

Bl.26r lin.1: Om Christi Daab. 123.

Bl.27v lin.1-2: Paa Christi vndfangelsis. Høytid. 48. (9 str., dvs uden str.10-16).

Bl.29v lin.1-2: Om Christi Pine oc Død.

61: 64. 68: 74. O HErre Jesu hielp oss nu.

Bl.45r lin.7: Paa Langfredag. 77: 78. 78: 80. 81.

Bl.48r lin.4: Om Christi Opstandelse.

82: 83. 83: CHrist stod op aff Døde...glade være, Oc siunge Christ loff met heder oc ære,

Kyrieleis (alternativ tekst kendt fra Tausens salmebog 1553 bl.31v) 83: 91: 93. 94.

Bl.51v lin.11-12: **Om Christi Himmelfart.** 96: 96: 97. 98. 98:

Bl.54r lin.9: **Om den hellig Aand.**
99: 100: 101. 101. 102. 105. 106: 107:

Bl.58r lin.11-12: **Om den hellige Trefaaldighed.**
108: 109: 110: (med note: [Der som mand icke vil r]epetere oc [igientage det første Vers to] gange, [da kand mand i steden siunge disse tu Vers: JEsu Christe Liffsens Port... Hellig Aand vor Trøstermand...]) (aftrykt Malling II 105)) 52. 323: 259.

Bl.63 lin.13-17: **Den anden Part/ aff denne Psalmebog/ i huilcken indeholdis Catechismus/ eller vor christelige Børne lærdom.**

Bl.63 lin.18-19: **Om de Ti Guds Bud.** 111: 113. 114. 115. 116.

Bl.67v lin.8: **Om Troens Artickler.** 117. 118.

Bl.69r lin.9: **Om HERrens Bøn.**
119. 120: 121: 122. HERre Gud du est vor Fader vist.

Bl.72v lin.13: **Om Daaben.** (note under rubrikoverskrift: Christus kom selff til Jordans flod. D.Mart.Luth. Denne Psalm findis for i Bogen paa det 24.Blad. (ukorrekt for det 26.Blad)).

CHristus vor Herre oc Skaber kier. VOr HERre Jesus Christ Guds søn.

Bl.75v lin.12: **Om HERrens Nadere.**
125. 126. 127. 127: 128. 129. 130.

Bl.80r lin.7 **Den gantske Catechismi Lærdom/....**
50.

Bl.81v lin.1-5: **Den tredie Part/ aff denne Sangbog indeholder Psalmer om de besynderligste vor Christelige Lærdoms Artickle.**

Bl. 81v lin.6: **Om Guds Ord.**

Psalmer paa
Sion lauda Dominum,
Saluatorem hominum,
Purgatorem criminum.
Apparuit quem genuit Maria.

Paa det ny Aar.

Guds Godhed ville vi prise / oc.
Jordansket aff M. R. R.

Guds Godhed ville vi prise/
Vi Christne store oc smaa/
Hver Sang oc Andelig Viser/
Kannem altid tacke saa/
For sine Velgjerninger/
Land dette Aar forgangen/
Deuisset hafter manges/
Som vel befundet er.

Særst

3 Reraus salmebog er rigt illustreret med træsnit i sin 1.del frem til bl.77. Her fra den nye rubrik "Paa det ny Aar". (Formindsket gengivelse fra udg. Rostock 1596.

* Her kand mand oc siunge om JEsu
Naffn/ Velsignet vare JEsu naffn/ oc.
Jtem/ JEsu hand er en sød hukommelse/
se/ som findis her efter.

Paa hellig tre Kongers dag.

Den Hymne / Hoftis Herodes, som
siunge paa Christi Øbenbarelsis dag/
som mand kalder Hellig tre
Kongers dag.

Herodes hvi frycter du saa faare?

4 En anden ny rubrik er "Paa hellig tre Kongers dag" - formindsket gengivelse fra udg. Rostock 1596

132. 134. 135: 137. 138. 140. 142. 145.

Bl. 92v lin.13: **Om Skabelsen.** 146. 148:

Bl.95v lin.19: **Om vor Gienløsning.**

34. ADams store wlydighed. 30: 31: 33: 35. 37. 39. 41. 42:
43: 44: 54. 55: 57. 59.

Bl. 112v lin.17: **Om Louen oc Euangelio/ om Synden/
Syndernis forladelse/ Retfærdighed/ Troen oc
gode Gierninger.**

150. 151. 154. 155: 158: 160. 161. 162: 170:

Bl.124v lin.23: **Om Penitentze.**

172: 174: 176. 178. 181. 182. 183: 184: 188. GVds Søn
hand sagde selff disse Ord.

Bl.136v lin.3: **Om den Christelige Kircke.** 193.

Bl.137v lin.17: **Om Ecteskaff.**

195: 197. I Huo som rolig leffue vil. IT Brøllup bleff
giort vdi den tid. 198.

Bl.144v lin.4: **Om Verdzlig Øffrighed.**

203: 206. HErren i din Nød høre dig. GVd hør mit raab
saa naadelig. 207:

Bl.150r lin.14-16: **Om Kaarsset/ oc Trøst mod atskillige
Modgang oc Fristelse.**

210. 211: 212: 214. 215. 216. 217. 218: 228. 230: 233. 235. 244.

Bl. 174r lin.21: **Om Bøn oc Tacksigelse.**

246: 251. 253. 254. 254: 254: 256. 260: 261. 264. 266. 267. 267: 268: 272: 274. 276: 277: 278: MIT
Hierte til Gud forlader sig.

Bl.192r lin.5: **Tacksigelser.**

288. 289: 291. 293. 296. 297. 301. 303.

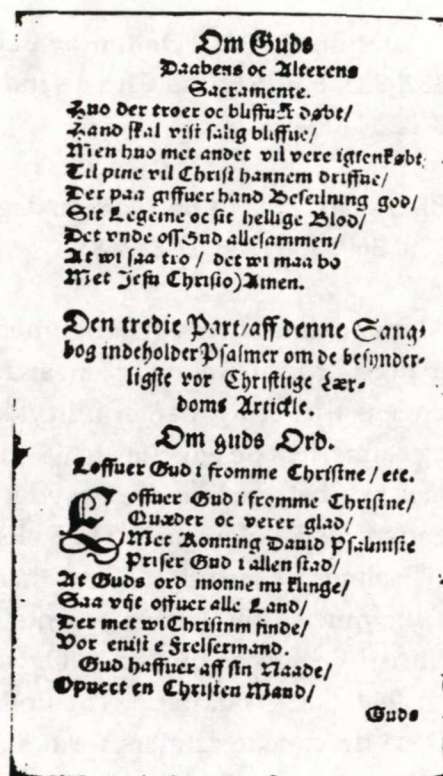
Bl.196v lin.15-16: **Tacksigelser oc Bøner om Morgen.**

318. DEN klare dag oprunden er.

Bl.198v lin.11-12: **Tacksigelser oc Bøner om Afften.**

323. 322. 324. 324:

Bl.200v lin.20: **Bøner for Maaltid.** 326: 328.

5 Til forskel fra Th markerer Rerav
udtrykkeligt, at salmebogen består af
tre parter, dvs. dele. Jævnfør Th
131: Formindsket gengivelse fra
udg. Rostock 1596.

Bl.201v lin.8: Tacksigelser effter Maaltid. 329. 329: 330.

Bl.203r lin.1-2: Om Døden oc Begraffuelse.

332. 334. HERRE Jesu Christ sand Gud oc Mand. 336: NAar min tid oc stund kommen er. 338: 340: 344. 349:

Bl.210r lin.27-28: Om Dommedag oc Opstandelse.

350: 360: 364. 366. 362. 368:

Alene denne oversigt dokumenterer tydeligere end mange ord, at Rerav er en anden salmebog end Th. Bogens titel er ny, den er udtrykkeligt opdelt i tre dele, og salmerne i de enkelte afsnit - der i et vist omfang har fået nye betegnelser - , optræder i mange tilfælde i en anden rækkefølge end i Th. F.eks. er den 2. salme (29.) i "Psalmer i Adventz Høytid" (hedder i Th. "Om Christi Tilkommelse til Verden") hentet fra Th.'s afsnit "Om Christi Person oc Embede". Og salmen til kyndelmisse bl. 24v (333:) fandtes i Th. under begravelsessalmer. Også de enkelte salmers form kan være ændret. F.eks. er Jørgen Jensen Sadolins lange salme Englen indgangen til Jomfru Marie (48.) delt op i en 9 strofers tekst bl. 27v, medens de resterende strofer optræder som en selvstændig salme bl. 80r. Endelig er der den række af nytilkomne salmer, der for en stor del er skrevet af Reravius og er med til at give bogen en egen profil. Grundene til de mange ændringer kan være saglige, teologisk begrundede eller kundevenlige forbedringer, men det strategiske ønske om at omgå datidens Vajsenhusprivilegium, nemlig den kongeligt privilegerede bogtrykker Lorenz Benedichts salmebogsmonopol må også tages med i overvejelserne.

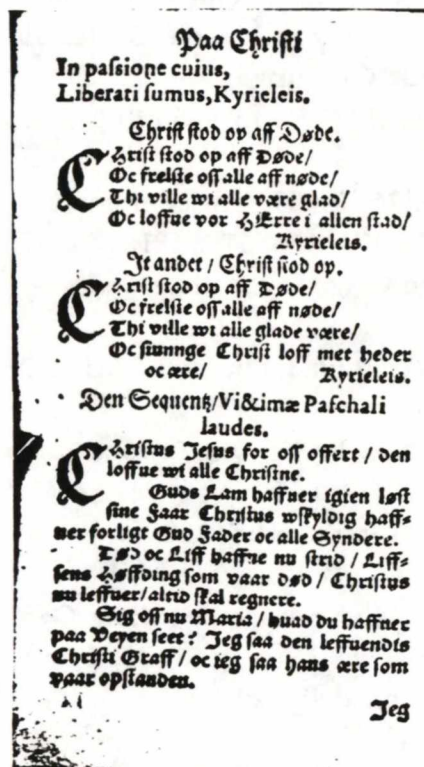
Forholdet mellem fragmentet Gutterwitz 1582 og Kröger 1595.

Det må forekomme naturligt først at sammenligne den nyfundne Kröger 1595 med den hidtil ældst kendte udgave, Gutterwitz 1582. Så nært beslægtede er de, at de er fælles om den samme omfattende fejlpaginering (se bibliografiske data ovenfor).

Struktureringen af salmebestanden er helt identisk. Der er kun afvigelser vedr. ganske få salmetekster.

De eneste sikkert dokumenterede forskelle mellem de to udgaver er, at 1595 runder afsnittet "Tacksigelser" bl. 192r af med 303. Min Siel ophøyer Herren. Afsnittet "Tacksigelser oc Bøner om Afftenen" bl. 298v indledes med 323. Christe du est den klare dag. Begge disse salmer mangler i 1582, men er optaget i udg. 1587, 93, 96, 1602 og 08.

De mere tvivlsomme forskelle mellem 1582 og 1595 kunne synes at sætte spørgsmålstegn ved den hidtidige rekonstruktion af lakunen i 1582-fragmentet. Erik Dal og jeg har uafhængigt af

6 Nyhederne i Rerav i forhold til Th kunne også bestå i genindsførelse af tekster fra traditionen før Th. Som f.eks. det alternative Christ stod op. Se hertil note 2a.

hinanden været enige om at finde flg. salmer i 1582 p.g.a. umiskendelige spor efter dem i det fragmentariske register:

I "Om Christi Opstandelse" har vi mellem 83: og 91: ment at finde disse tre salmer:

85.Christus som for oss hid til Jorden kom

87:Guds Engel sidder hos Graffuen (iflg. registeret på bl. 47:)

89.Guds Engel klar oc hvid (iflg. registeret på bl. 48.)

I "Om den hellig Aand" har vi ligeledes ud fra registeret ment at kunne anbringe disse to salmer mellem 102. og 105.:

103.Kom hellig Aand Herre Gud, af (iflg. reg. bl. 56.)

104:Kom O Herre hellig Aand, opfyld (iflg. reg. bl. 56:)

Ingen af disse fem salmer er med i 1595! Men i registeret i 1595 figurerer ikke desto mindre fire (87: 89. 103. 104:) af disse fem!³⁾ Når der er denne forskel mellem det alfabetiske register og faktisk tekstbestand i 1595, kunne der så ikke have været den samme uoverensstemmelse mellem tekst og register i 1582? Svaret fremgår ved en møjsommelig omfangsberegning af samtlige tekster i 1582-fragmentets indledende lakune. De tre påskesalmers omfang med ca. 118 linier og de to helligåndssalmers tilsammen ca. 43 linier svarer ret godt til, hvad der *kan* have været plads til på denne hvide plet på det hymnologiske landkort. Puslespillet går ganske enkelt ikke op, hvis ikke vi antager tilstedeværelsen af de fem nævnte salmer i 1582. Konklusionen af denne undersøgelse er, at Kröger 1595 følger Gutterwitz 1582 ret nøje i både stort og småt og kun afviger fra 1582 ved at udelade salmerne 85. 87: 89. 103. 104: og tilføje salmerne 303. og 323. Om de sidste to gælder, at 303. Min Siel ophøyer Herren, som er Peder Palladius' fordanskning af Magnificat, mangler Th.'s oplysninger om oversætteren. Overskriften er kun: Magnificat, Det er/ Jomfru Mariæ Loffsang. Endv. udelades såvel antifon som Nunc dimittis. Således fremtræder denne salme fra nu af i Rerav-traditionen, i alt fald i udg. 1587 og 1596. Om den anden salme, 323. Christe, du est den klare dag, gælder, at den nu figurerer med forfatterinitialerne D.E.A., dvs. Doctor Erasmus Alberus. I str. 1,4 er ordet Predicker ikke gentaget. I str. 7,1 har indsneget sig en trykfejl: Saa loffue (Th.: soffue) wi Jesus i dit Naffn/. I denne skikkelse med initialer og trykfejl gik salmen videre til udg. 1596 og 1608.

Kröger 1595 og Albert Hansens revision 1582 (1587 og 1593).

I festskriftet til Erik Dal, hvor jeg endnu ikke kendte indholdet af Kröger 1595, gør jeg side 321 opmærksom på, at fragangen af salmer i Albert Hansens revision ikke er så voldsom, som Erik Dal antager, idet sammenligningen bør foretages ikke med Benedichts Th. 1586, men med Gutterwitz 1582 i mangel af Rerav 1575. Kun 18 salmer fra Gutterwitz 1582 mangler i udg. 1587 og 1593. Dette antal bliver imidlertid endnu mere beskedent, hvis vi antager, at Kröger 1595 repræsenterer et nu tabt mellemlid, som Albert Hansen har brugt som sit direkte forlæg i 1582. Så er der i Albert Hansens revision kun tale om en fravælgelse af følgende 13 salmer:

116.Hør til i gode Christne

122.O Herre Gud miskunde dig

125.Esaïas den Prophet monne det saa gaa

126.Hellig er Gud vor Fader

142.Fryder eder i denne tid

148:Herre Gud Fader være loff oc tack

155:O Verden huor gruer mig

158:O du forgifftige Verden
161:Jeg maatte vel om ieg kunde begribe
326:Velsignere, ja det skal Herren giøre
329:Lader oss nu alle
349:Aff muld oc Jord Gud Adam skabte
364.Sancte Poffuel sine Corinther

Der er flere forhold, som tyder på, at Albert Hansen i 1582 kan have brugt et forlæg af omfang som Kröger 1595. Dels er det en kendsgerning, at udg. 1587 og 1593 blandt 18 udeladte salmer tæller netop de fem, som også Kröger 1595 udelader. Dels tæller 1587 og 1593 blandt seks nyoptagne salmer fra Th. netop de to salmer 303. og 323., som Kröger 1595 forøgedes med. Og anbringer dem vel at mærke også samme sted i rubrikkerne som Kröger 1595. De fire nye salmer fra Th. er:

196:Huo som vil salig vdi Verden leffue
316:Den signede dag som wi nu se
335.Herre Jesu Christ sand Mennisk oc Gud
359.Løfft op dit Hoffuit all Christendom.

Det stærkeste argument for, at en tidlig udgave af Kröger 1595-typen må være forlæg for 1587 og 1593 er to registerlevn. Både i 1587 og 1593 figurerer i registeret FRyder eder i denne tid som en salme, der skal findes bl. 89. Den hører imidlertid blandt de 13 udeladte salmer. Iflg. registeret - men i dette tilfælde kun i 1593-udgaven - skulle HERre Gud Fader være loff oc tack findes bl. 94. Men faktisk er også denne salme blandt de udeladte tekster. I festskriftartiklen s. 323 pegede jeg på, at Gutterwitz 1582 nærmer sig signalementet af et trykkeforlæg for de to udgaver, idet de nævnte salmer her findes hhv. bl. 89v og bl. 95v. Men Kröger 1595 rammer helt i plet ved at bringe de to salmer bl. 89v og 94v!

Hidtil har 1587 og 1593 været de første til at indføre initialerne I.C. ved den ellers anonyme 244. Mig tyckis at Verden er vnderlig. Men de samme initialer findes også i Kröger 1595 bl.172v. Det er nærliggende at tro, at Albert Hansen i 1582 har forefundet disse initialer i et trykkeforlæg af Kröger 1595-typen.

Hvornår er da prototypen på Kröger 1595 blevet til? Selvsagt inden de to udgaver 1587 og 1593. I festskriftartiklen s.323 nævnes, at udg.1587 og 1593 afsluttes af den nytilkomne dommedagsvise VAag op O Synder oc tenck dig om, angiveligt forfattet af sognepræsten ved Sct.Nicolai i København, Albert Hansen, i 1582. Navn og årstal for salmen skønnes at gælde som pars pro toto for hele udgivelsen. Såfremt Albert Hansens reviderede og reducerede udgave af Rerav virkelig er udgivet i 1582, må det forlæg af Kröger 1595-typen, som Albert Hansen betjener sig af, selvsagt være trykt inden da. Vi kommer derved til det resultat, at Kröger 1595 må være et formodentlig uforandret genoptryk af en Rerav-udgave, der er endnu ældre end Gutterwitz 1582. Det store spørgsmål i denne lille sag er så, om det er Gutterwitz 1582 eller Kröger 1595, der kommer tættest på et signalement af 1.udgaven af Reravs salmebog 1575? Det spørgsmål tør jeg ikke besvare.

Kröger 1595 og Rostock 1596.

I festskriftartiklen s.324 er der argumenteret for, at Rostock 1596 går bagom Albert Hansens revision og stort set holder sig til salmebestanden i Gutterwitz 1582. Spørgsmålet er nu, om inddragelsen af Kröger 1595 ændrer dette billede?

I forholdet til Albert Hansens revision (dvs. udg. 1587 og 1593) konstateres, at Rostock 1596 er helt upåvirket af den specifikke fragang af 13 Th-salmer og tilgang af 4 Th-salmer i disse to udgaver. Heller ikke Sthens Siunge wi aff Hiertens grund og Albert Hansens dommedags-vise Vaag op O synder oc tenck dig om gik videre fra 1587 og 1593 til Rostock 1596.

Derimod viser en grundig sammenligning mellem Kröger 1595 og Rostock 1596, at den sidste bygger på den første. Jeg siger udtrykkelig grundig, fordi en overfladisk sammenligning ikke afslører denne afhængighed. Såfremt Kröger 1595 skulle være forlæg for Rostock 1596, skulle man mene, at fragangen i 1595 af 85. 87: 89. 103. 104: direkte ville kunne aflæses af salmebestanden i 1596. Så ligetil forholder det sig ikke. Af disse fem udeladte er kun 104: udeladt i 1596. Ser man nærmere efter, anes det dog, at også fragangen af de fire andre tekster har sat sig uventede spor i 1596, omend teksterne er til stede. Sporet består i, at de nævnte fire salmer ikke findes på det sted i salmebogen, hvorfra de blev fjernet af Kröger 1595, men et nyt sted.

85. 87: og 89. stod i Gutterwitz 1582 i afsnittet "Om Christi Opstandelse" mellem 83: og 91:, men gled ud i 1595. I Rostock 1596 genoptages de blandt opstandelsessalmerne, men typisk for nytilkomne tekster er de nu anbragt til sidst i afsnittet, dvs. efter 94.

I afsnittet med helligåndssalmer var 103. og 104: i Gutterwitz 1582 anbragt mellem 102. og 105., men udelodes herfra i 1595. I Rostock 1596 forbliver 104: som sagt udeladt, men 103. bliver genanbragt, men nu mellem 105. og 106:

Det ser altså ud, som om 1596 er en udgave, der fortryder en større udtynding i salmebestanden, men ikke tager det så nøje med stedet for genplaceringen. Hovedsagen er, at de savnede salmer kommer med igen.

Afhængigheden af Kröger 1595 ses endvidere af, at også 303. og 323. indføres på samme sted som i 1595. Sidstnævnte salme viderefører de fra 1595 overtagne forfatterinitialer D.E.A., dvs. Dr. Erasmus Alberus.

De for Rostock 1596 specifikke nyheder er til at overskue: Herman Bonnus' Christus pro nobis passus est, der før Th. fandtes i Tausens salmebog 1553 s.174r, er kommet til sammen med en fri dansk oversættelse Jesus Christus war Gottes Sohn, der stedvis er præget af den tyske oversættelse Jesus Christus war Gottes Sohn 4). Disse to tekster er anbragt bl.49r og v mellem opstandelsessalmerne 91: og 93.

Den anden nyhed findes bl.197r blandt "Tacksigelser oc Bøner om Morgen". Her er efter 318. indføjet morgensalmen O Gud aff hiertens grunde, den tidligste danske oversættelse af Georg Nieges Aus meines Herzens Grunde i en 11-strofet form. Denne hidtil upågtede oversættelse blev senere udkonkurreret af Jacob Madsens oversættelse JEg vil din Priss vdsjunge (DDS nr.683).

Kröger 1595 og Lübeck 1602 og 1608.

De to Lübeck-udgaver synes ikke at bygge direkte på Kröger 1595, men at have Rostock 1596 som det nødvendige mellemlid. De overtager dennes tre nye salmer Christus pro nobis, Jesus Christus Gud Faders Søn og O Gud aff hiertens grunde samt de øvrige redaktionelle ændringer fra 1596. Intet nyt kommer til, men salmebestanden reduceres med følgende fire:

85. Christus som for oss hid til Jorderig kom 5)

87: Guds Engel sider hoss graffuen

89. Guds Engel klar oc huid

103. Kom hellig Aand Herre Gud, aff

Det er påfaldende nok netop fire af de fem salmer, der blev udeladt i Kröger 1595. 6) Dette sammenfald i reduktionen tvinger os til at overveje, om ikke forlægget for 1602 og 08 må være et nu tabt mellemled indeholdende dels hele den salmebestand, som findes i Kröger 1595, dels tillige de tre nyheder, som vi ellers tidligst kender fra Rostock 1596? En sådan udgave kan tidligst have set dagens lys efter udgivelsen af den Creutzbüchlein, trykt i Herford 1585-7, der første gang lancerede Nieges morgensalme på tysk, omend kun med syv strofer. Den tidligst kendte længere version af morgensalmen på tysk findes i Greifswalder Gesangbuch 1592 med i 12-strofet tekst 6). Vi kan derfor med en vis sandsynlighed gå ud fra, at forlægget for Lübeck 1602 og 08 tidligst kan være trykt i 1592 og senest i 1596, da det jo tillige har været forlæg for Rostock 1596.

Med disse overvejelser nødsages jeg til at tage alt det i mig, som jeg i festskriftet s.324 siger af positivt om Rostock 1596. Det præg af en redaktionel indsats, gjort af fagfolk, som jeg har iagttaget i denne udgave, må nu i stedet gælde den ukendte udgave fra 1592-96, og det må tværtimod om Rostock 1596 siges, at den med sin sjuskede og unøjagtige tilbageførelse af salmebestanden til et omfang som Gutterwitz 1582 - jeg tænker på genplaceringen af 85. 87: 89. og 103. - stempler sig selv som et uselvstændigt, men smart pirattryk. Det eneste gode, der er at sige om Rostock 1596 er, at denne udgave ene af alle har skænket eftertiden et velbevaret og komplet eksemplar af Reravs salmebog med et intakt titelblad, der sætter os i stand til endegyldigt at slå fast, at der i 1500-tallets slutning eksisterede en salmebog under titlen "En Ny Psalmebog, met Calendario".

NOTER

1. Nogle bibliografiske data om Evangelier oc Epistler, trykt i Lübeck hos Asverus Krögers arving år 15[...] og indbundet sammen med og i forlængelse af salmebog Kröger 1595: Sign. A¹² - H¹². Ark A mangler, på nær to fragmenter af formodentlig bl.A3 og 10. Bl.B 1r lin.1-5: skulde fuldkommis/ som sagt er ved| Propheten: Hand skal kaldis Naza=|renus. | Paa Hellig tre Kon=|gers dag. Bl. H 12r: Prentet i Lybeck hoss| Assueri Krøgers Eruing. | [bogtrykkermærke 62 x 50 mm: den korsbærende Jesus (adskiller sig både fra bogtrykkermærket i salmebøgerne Kröger 1593 og Kröger 1595, der dog har samme motiv og samme tekst: IN MANIBVS DOMINI SORSQVE SALVSQVE MEA)]. Neden under: Aar effter Gud[s]| Byrd| M.D.[...]. Bl.H 12v tomt. Fraktur. Fraktur- og antikvainitialer. Kustoder. Træsnit.

1a. Hentydning til folkeviser, aftrykt Danmarks gamle Folkeviser I nr.24, på hvis melodi Sthen har digtet "Hvem skal jeg klage mit sorrigfuld mod".

2. Denne oplysning som supplement til Dal-festskrift s.319, hvor det hedder, at sådanne kløverblade kun findes i udg.1582, 1593 og 1596. I 1582 både ved tekster og i register, i 1593 kun i registret og i 1596 kun ved teksterne og kun lejlighedsvis. Også ved dette forhold afspejler 1595-udgaven den ældste praksis.

2a. Fig.6 viser to versioner af "Christ stod op af Døde". Den første kendes fra Th 83:, der kun bringer denne ene version. Selv om Th er den første salmebog med denne tekst, er den dog ikke kreeret af Hans Thomissøn. Jeg har fundet den allerede i 1564 i Peder Tidemands oversættelse af Luthers Huspostille, i sommerdelens påskedagsprædiken i flg. sammenhæng:

"..HERaf ere de dejlige Sange giorte paa Latin og Dansk af de gamle Christne, der som vi sjunge: Christ stod op af Døde, Frelste os alle af Nøde; Thi ville vi alle være glad, Og love vor HERRE i allen Stat.." Side 7 i T.S.Rørdams udgivelse af Dr.Morten Luthers Huusposstille, Kbh. 1868.

Den alternative version kendes fra En Ny Psalmebog 1553 bl.31v. Den blev vraget af Th, men kommer med Rerav atter til ære og værdighed.

3. 87: Guds Engel sidder skulle have stået bl.47, og 89. Guds Engel klar bl.48, 103. Kom hellig Aand bl.56 og 104: Kom O Herre hellig Aand ligeledes bl.56.

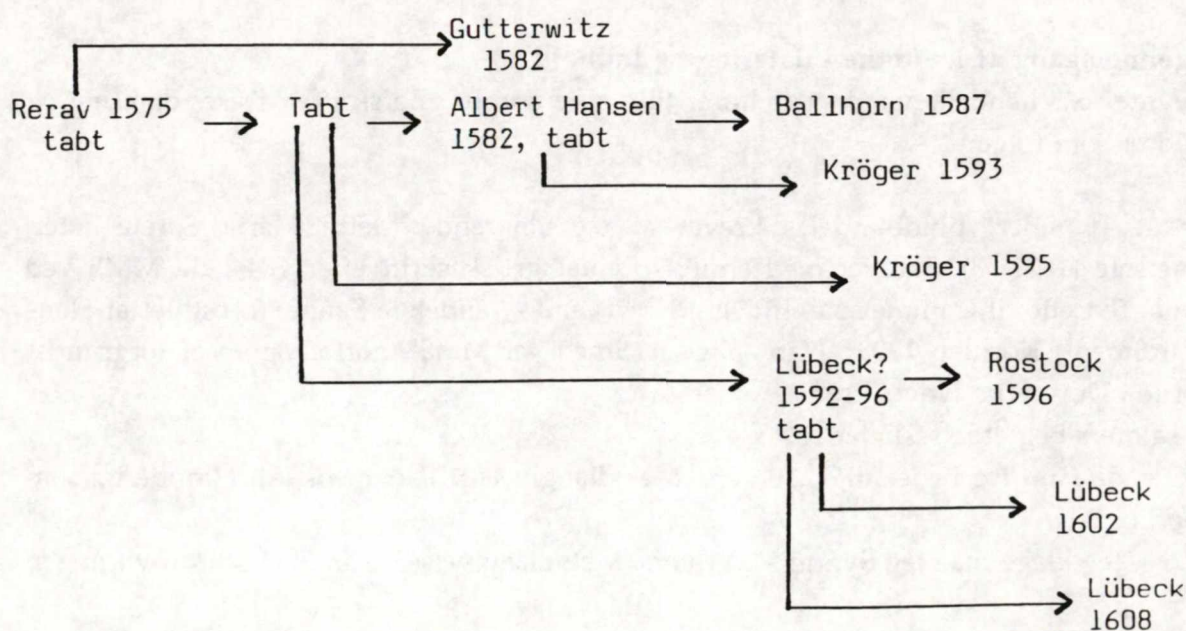
4. Aftrykt i Wackernagels Das deutsche Kirchenlied bd.I, 476 og III, 851f. Niels Knud Andersen noterer om denne salme i sin facsimileudgivelse fra 1983 af En Ny Psalmebog 1553 bind II s.224, at "Christus pro nobis med en dansk oversættelse er optaget i duodezudgavernes tillæg med nye danske salmer". Formuleringen røber, at sagen ikke er kontrolleret ved selvsyn. Der er kun én duodez med tillæg, nemlig Th.1586, og den har alene den latinske tekst. Christus pro nobis og dens danske oversættelse findes ikke i noget tillæg, men er integreret i selve salmebogen i udg.1596 og ligeså i 1602 og 1608.

5. I festskriftartiklen s.325 har jeg overset, at også denne salme udgår i 1602 og 1608.

6. Også den femte udeladte hos Kröger 1595, 104: Kom O Herre hellig Aand, mangler i 1602 og 08, men det kunne jo forklares med, at den også manglede i Rostock 1596.

7. Aftrykt i Wackernagel V, 252.

Supplement og korrektiv til grafisk fremstilling i festskrift til Erik Dal s.329:

Kragelund-hæftet og andre hæfter med håndskrevne salmer

I midten af 1960'erne modtog jeg en lille samling af håndskrevne sange og salmer fra min far, Peter Stidsen (1900-1982), der stammede fra Bøgballe, Øster Snede sogn, og fra en ældre slægtning, Hans Pedersen, Kragelund (1883-1971), i samme sogn. Hæfterne, seks i alt, er kun en del af en større samling skriftligt materiale, så først i de seneste par år har jeg beskæftiget mig nærmere med hæfternes indhold.

De seks hæfter er blevet til i De stærke Jyders kreds og er på ét nær skrevet af medlemmer af min slægt, der overvejende har været bosiddende i Gl. Sole, Øster Snede sogn. Jeg vil i det følgende give en kort omtale af hele samlingen, men i øvrigt koncentrere mig om ét af hæfterne, her kaldet Kragelund-hæftet.

Som det vil være kendt, har bevægelsen De stærke Jyder været meget præget af en særdeles trofast vedhængen ved deres gamle bøger, først og fremmest Pontoppidans Forklaring og Kingos Psalmebog. De var yderst forsigtige med at forlade gamle, vedtagne formuleringer og læresætninger og gennemførte deres holdning i mangfoldige af livets gøremål. Det var dem meget om at gøre, at slægtens børn fik overleveret den åndelige arv i uforfalsket form - at det så ofte blev til stivnet remseri og udenadslæren, var der ikke den store forståelse for, hverken hos De stærke Jyder eller i tiden i almindelighed.

De stærke Jyder var meget interesserede i at bevare gamle bøger og dokumenter. På mange af de gamle gårde i Øster Snede sogn fandtes bogsamlinger med værdifulde gamle værker i et forbavsende antal. Jeg kan blot nævne, at jeg på min reol har stående ca. 50 bøger, for største delen fra 1700-tallet, fra min morfars, Peder Therkelsen Jensens bogsamling, kun en del af hans totale samling af bøger.

Med samme sans for forbindelsen til fortiden er der foretaget afskrifter af vigtige dokumenter fra De stærke Jyders historie, bl.a. af breve fra myndighederne, breve mellem medlemmer af slægten, forbundsdokumentet fra 1824 osv.

Kort gennemgang af hæfterne - datering og indhold

De nævnte seks håndskrevne hæfter hører til denne gruppe af afskrifter. Deres datering og indhold er som følger:

Hæfte 1: 16 sider, uindbundet. Skrevet af og tilhørende Mette Maria Sørensdatter, Gammelsole (1821-98). Skrevet med smukt prentet gotisk skrift efter 1844, da MMS ved giftermål flyttede til Gammelsole. Indeholder "Tvende Aandelige Sange, forestillet af Hans Nielsen Smed i Korning 1803". Hans Nielsen Smed var MMS' morfar og en af forgrundsfigurerne i De stærke Jyders kreds.

De to salmers begyndelseslinjer er:

1. "O søde Gud ieg beder dig". 10 vers. Melodiangivelse: "Fader vor udi Himmerig, som bød os ..."
2. "Jeg klage maa ieg Syndere". 14 vers. Melodiangivelse: "Min Sjæl om du vil nogen ..."

Hæfte 2: 26 sider, uindbundet. Skrevet med smuk gotisk skrift af Maren Pedersdatter i

Gammel Sole i 1858. Maren Pedersdatter (1845-68) var datter af ovennævnte Mette Maria Sørensdatter. Hæftet indeholder følgende fire sange eller salmer:

1. "Samsons Historie". 29 vers, her bevaret vers 13-29.
2. "Sørge-Sang": "Store Under maa man høre". 30 vers.
3. "Natte-Sang": De gamle vægters vers kl. 8 - kl. 5. 10 vers.
4. "Gudelig Sang": "Paa gaalkatas høie der stander et træ". 5 vers.

Desuden indeholder hæftet en afskrift af en omvendelsesberetning, fortalt af den første betydelige "stærke jyde" i Gammel Sole, Mads Andersen (1786-1848),

Hæfte 3: 48 sider, indbundet i tyndt papir. Skrevet med smuk gotisk skrift af Maren Pedersdatter (se under hæfte 2) i 1862-63. Hæftet indeholder ingen salmer, men derimod to prosastykker om "forunderlige syner" og afskrifter af tre breve af betydning i De stærke Jyders historie.

Hæfte 4: 44 sider, uindbundet, ret medtaget. Skrevet med gotisk skrift af Maren Pedersdatter i 1864 (dog med undtagelse af sidste indførsel, der er med en anden håndskrift). Hæftet indeholder otte - for mig ubekendte - sange/salmer, samt de to salmer af Hans Nielsen Smed, der også fandtes i hæfte 1.

Salmernes overskrifter og begyndelseslinjer:

1. "Et brudstykke: " - En Anden vei for mig at faae mig bedre frem ...."
2. "Aandelig Sang": "O søde Gud jeg beder dig". 10 vers. [Salme af Hans Nielsen Smed, jvf. hæfte 1]
3. "en anden": "Jeg klage maa jeg Syndere". 14 vers. [Salme af Hans Nielsen Smed, jvf. hæfte 1]
4. "Hjerte Suk": "Farvel al verdens Pinseler"
5. "Aandelig Vise": "Guds Riges vei er trang at gaee". 14 vers.
6. "Herre Jesu, mildeste Frelsere". 5 vers.
7. "Gudelig Sang": "O Gud, hvi tier du saa stil?" Fragment med to vers + en del af tredie vers.
8. "Jeg til min Seng mon ile". 16 vers.
9. "Jono Prophetes Historie". 29 vers + to linjer af 30. vers.
10. "Et Guds Barns Tanke om Helvede": "Nu vil vi vores Tanke vende". 25 vers.

Hæfte 5: 72 sider, indbundet. På titelbladet står: "Denne Bog tilhører Ane Pedersen Gl. Sole Mark 1890". Ane Pedersen (1875-1912) var oldebarn af Hans Nielsen Smed. Hæftet er skrevet i tiden 1890-1905 med latinske bogstaver, sandsynligvis for de fleste indførsels vedkommende af Ane Pedersen. Det indeholder syv viser af både verdslig og gudelig art samt et prosastykke af opbyggelig karakter.

Jeg håber ved lejlighed at kunne præsentere disse fem hæfters indhold mere indgående.

Kragelund-hæftet

Hæfte 6 er det såkaldte **Kragelund-hæftet**. Det er på 38 sider, i brunt omslag, meget medtaget. Det er tæt beskrevet fra begge sider med gotisk skrift. Forskellige navne er skrevet indvendig i omslaget, de læselige af dem er H.P. Kragelund (flere gange) med årstallet 1856,

Laus Peder Therkelsen i Kragelund By 1855, Bodil Marie Jensen 1844 og Ansine Andersen i Kragelund skole. Ingen af de nævnte personer findes i Hans Nielsen Smeds slægt i modsætning til de andre hæfters afskrivere. Jeg har endnu ikke søgt nærmere detaljer om de fire personer.

Kragelund-hæftet indeholder følgende tredive indførsler af salmer og sange:

1. Paa Søen": "Mildt over Søen luft/ friske Vind". 5 vers. Findes bl.a. i Folkets Sangbog, Wilhelm Hansen Edition 889, 1903, som nr. 245.
2. "Hjemmet". "Om Glæder end betegned". 2 vers. Findes bl.a. i Folkets Sangbog, se ovenfor, som nr. 686.
3. "Vinteren raser ud paa vore Vange". 2 vers.
4. "Vinden vifter, Løvet skjælver". 2 vers. Findes bl.a. i Folkets Sangbog, se ovenfor, som nr. 443, forfatterangivelse: Henrik Hertz.
5. "Kom Børn, saa munter Faar og Lam". 18 vers.
6. "Lovet være Du Herre Christ". 6 vers. Af N.F.S. Grundtvig i Prøvehæftet 1845. Se Mallings Salmehistorie, bind III, pag. 257-63.
7. "Uforsagt! vær paa Vagt!" 6 vers. Af Hans Agerbæk. Afskriften svarer til versionen i Peter Rørdam: Tillæg til Fest-Salmer, se Malling, bind V, pag. 80-82.
8. "Søde Jesus, vi er her". 3 vers. Af Tobias Clausnitzer. Afskriften svarer - med en enkelt afvigelse - til Den Pontoppidanske Psalmebog 1740, se Malling, bind II, pag. 174 f.
9. "Saa vil vi nu sige hverandre Farvel". 2 vers. Af Martha Clausen. Afskriften svarer til versionen i Fengers "Psalmer til Himmelfartsfesten og Pindsen" 1846, se Malling, bind V, pag. 13-16.
10. "Jesus gjør det for din Pine". Vers 10 af Thomas Kingos salme: "Pengene som Judas slængte", Kingos Psalmebog nr. 292.
11. "Guds Ord det er vort Arvegods". 1 vers. Af N.F.S. Grundtvig. Se Malling, bind II, pag. 86-89.
12. "O Helligaand kom til os ned". 1 vers. Af M. Schirmer, se Malling, bind IV, pag. 114-17.
13. "Gud er nu ikke længer vred". Vers 4 af H.A. Brorsons "I denne søde Juletid", se Malling, bind II, pag. 338 ff.

Indhold fra bogens anden ende:

- 1A. "Hvor salig er den lille Flok" - se nedenfor.
- 2A. "Julesang": "Et Barn er født i Betlehem". 10 vers. Af N.F.S. Grundtvig, se Malling, bind I, pag. 356-61.
- 3A. Deilig er den Himmel blaae". 14 vers. Af N.F.S. Grundtvig, se Malling, bind II, pag. 136 ff, hvor originaludgaven er aftrykt. Af denne findes her versene 1, 3-8, 10-13, 16, 18 og 19.
- 4A. "Hør dog, o hør dog den himmelske Vægter". 3 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang".
- 5A. "Jeg seer dig, søde Lam at staae". 5 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang". Se Malling, bind II, pag. 453 ff.
- 6A. "Vor Klippe vi slippe umulig". 2 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang". Se Malling, bind V, pag. 183-84.
- 7A. "Som købte og døbte vi bære". 3 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang".

- 8A. "O du min Imanuel!". 4 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang". Se Mallings, bind IV, pag. 35-38.
- 9A. "Op min Aand, op af dit Leer". 3 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang".
- 10A. "Hvad er det godt at lande". 3 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang". Se Mallings, bind II, pag. 263-65.
- 11A. "O Helligaand mit Hjerte". 3 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang". Se Mallings, bind IV, pag. 119 f.
- 12A. "Herop i døde For retten at møde". 2 vers. Fra H.A. Brorsons "Svanesang".
- 13A. "Moder, jeg kan synge". 13 vers.
- 14A. "Ride, ride Ranke". 7 vers. Børnesang af N.U. Krossing. Sangens 8. vers mangler p.gr. af lakune i hæftet.
- 15A. "v. 10. I kjære Børn! O lign de Blomster.." Sangens første ni vers mangler p.gr. af lakune i hæftet.
- 16A. "Den lille Maria": "I Skolen jeg saa gjerne saae". 8 vers.
- 17A. "Bøn og Arbeide": "Kjære Børn, nu skal I høre". 6 vers.

Hvor salig er den lille Flok

Den salme i Kragelund-hæftet, der i særlig grad har interesseret mig, er imidlertid "Hvor salig er den lille Flok", her nr. 1A.

Salmen er her afskrevet i en form, som det ikke har været mig muligt at opspore andre steder, nemlig med seks vers i stedet for de sædvanlige tre.

Salmedigteren er N.J. Holm, 1778-1845, der var præst i Brødremenigheden forskellige steder i Norge og i Christiansfeld. Salmen er første gang trykt i N.J. Holms salmesamling **Harpen**, der udkom i Norge i 1829. Den har her tre vers, jvf. Den danske Salmebog nr. 593, og Mallings, bind II, pag. 290 f.

Salmens ordlyd i "Kragelund-hæftet" (afvigelser fra originalteksten er anført i kursiv):

1. Hvor salig er den lille [Flok],
Som Jesus kjendes ved,
I ham sin Frelser har den [nok]
Nu og i Evighed;
I Kjærlighed, i Haab og Tro
De Vandre her *men* hist skal [bo],
Hos ham naar *Tro og Haab* forgaar,
Men Kjærlighed bestaaer.
2. Men Jesu er jeg en af d[em]
Tør jeg mig kalde din
Staaer jeg for dig s[o]m h[ine fem]
Med Bluus i L[ampen] min,
O lad m[ig til min sen]g ei gaa,
Før jeg [derom ka]n Vished faae,
At du kan faae det *Svar* af mig:
Du ved jeg elsker dig.
3. O maatte det [med Graa]d end s[ke]

At saadan[t Svar jeg] gav
Da vil du [naadig] til mig see
Og tørre Taaren af
Ja naar kun du som Alting [veed]
Hos mig kan finde Kjærlig[hed]
Og jeg er blandt den lille Flok
Som din saa har jeg nok.

4. O Jesu gør det for dit Blod
At jeg bestandig maae
Forblive i den sande Tro
Og fast i Striden staae
At Ingen bort min Krone taer(?)
Min Brudgom du forhvervet har
Men vaager beder Dag og Nat
For denne Himmelskat

5. Saa kommer jeg til dig engang
Naar dette Liv er endt
Og priser dig med Jubelsang
For du mig har fortjent
En evig Fryd og Salighed
Som intet Øie her kan see
Men som forklaret skues da
Naar Dæket tages fra

6. Den hvide Skare der vi see
som kom af Trængsel stor
Som her fik toet Klæderne
Og nu hos Jesum boer,
Hvor vi med dem for Tronen da
Istemme vort Haleluja
Du Slagt et Lam Priis være dig
Nu og Evindeligh.-

De mange usikre steder, især i vers 2 og 3, skyldes beskadigelse af papiret.

I de forskellige trykte versioner findes der så mange afvigelser fra originalen, at det er en nærliggende antagelse, at salmens brug i brødremenigheder og andre vakte kredse har skabt forskellige mundtlige overleveringer rundt om i landet.

Som nævnt findes vers 4 - 6 tilsyneladende ikke i nogen kendt salmesamling. Hvor stammer de fra? De kan være føjet til af salmedigteren selv uden at være offentliggjort i nogen salmebog. Det måtte betyde, at den kreds, afskriveren befandt sig i, De stærke Jyders bevægelse, havde særligt tætte relationer til N.J. Holm og/eller hans tidligere virkesteder indenfor Brødremenigheden. Vi ved, at der - især i bevægelsens første årtier - var hyppig kontakt til andre grupper af vakte, bl.a. til Haugianerne i Norge, og til Herrnhuterne gennem kammerherreinde Lüttichau på herregården Store Grundet, så muligheden for, at de tre vers

er tilført ad den vej, kan ikke udelukkes.

Versene kan også være tildigtet lokalt i De stærke Jyders Kreds (evt. af den ukendte afskriver selv). Som nævnt under hæfte 1 og 2 er der bevaret to salmer, digtet af en af bevægelsens grundlæggere, Hans Nielsen Smed, og det kunne tænkes, at andre i bevægelsen havde evne til at ramme en nogenlunde acceptabel salmetone. De stærke Jyders dybe fortrolighed med bibelens og salmebogens sprogtone kunne gøre det lettere for dem.

Der er i valg af udtryk og billeder tydelig påvirkning fra Brorsons salmer "Jeg ser dig, søde Lam at stå" og "Den store hvide flok vi se". Samtidig er der en ret ubehjælpssom syntaks i 4,6 og 5,4 og 5,7, der også kan lede tanken hen på en urutineret digter.

Oplysninger, der kan belyse tilblivelsen af vers 4-6, modtages med taknemlighed. Hele den her omtalte salmesamling, herunder "Kragelund-hæftet", er i min besiddelse. Kopier af alle numre i samlingen findes i Visecentret på Odense Universitet.

Recension av

Harald Göransson: Koralpsalmboken 1697. Studier i svensk koralhistoria. Gidlunds bokförlag. Hedemora 1992. 262 s. ISBN 91-784-4196-X.

Koralpsalmboken 1697 kan betraktas som den grundläggande psalmboken i Sveriges historia. Den var den första som gällde för hela riket. Den var den första med ackompanjemang. Med sina drygt 250 melodier till de 413 psalmerna samlade den en stor del av det förefintliga melodistoffet. Dess inflytande blev också enormt. Boken var i bruk i Sverige i 120 år och i Finland i nästan 200. Ännu i dag kallas den "gamla psalmboken" (G). Koralpsalmboken var "den svenska stormaktstidens monumentalaste skapelse inom musiken" (Norlind). På 1980-talet spelade den fortfarande en viktig roll i samband med psalmboksrevisionerna i Sverige och Finland.

Mot denna bakgrund är det förvånande att 1697 års koralpsalmbok inte har varit föremål för ett större intresse bland hymnologer och musikforskare. Harald Göranssons musikvetenskapliga doktorsavhandling vid Uppsala universitet (1992) är därför ett mycket välkommet bidrag som belyser en central epok i svensk koralhistoria.

Göransson har inriktat sig på de musikaliska aspekterna i koralpsalmboken, på musikens förhållande till traditionen, på dess särart, samt på frågan hur koralpsalmboken påverkade den kommande utvecklingen. Delfrågor som behandlas är bl.a. förutsättningarna för koralksamlingen med hänsyn till resurserna och den kyrkopolitiska situationen, vidare frågan om koralpsalmbokens källmaterial och vilka av de oidentifierade melodierna som kunde anses vara av svenskt ursprung.

När det gäller områden som koralpsalmbokens rytmik, melodik och harmonik har forskningsrönen genom Göranssons undersökning tagit flera kliv framåt. Genom sin diskussion om orgelns roll för 1600-talets psalmsång bäddar författaren dessutom för en debatt. Många intressanta utvecklingar görs, bl.a. genom granskningen av koralpsalmbokens betydelse för den kommande utvecklingen.

Som doktorsavhandling är Göranssons arbete trevligt skrivet och föredömligt lättläst. Flera gånger ertappade jag mig själv med att skrattna högt åt hans fyndiga citat och humoristiske formuleringar - också om jag baxnade vid hänvisningen till Grönköpings veckoblad (189)! Författaren har en sunt respektlös inställning till ämnet och tar genom sin förmåga att kombinera olika fakta läsaren med på fantasifulla utflykter i koralernas värld.

Det som vid en första bekantskap förefaller som en styrka kan ibland likväl visa sig vare en svaghet. Respektlöshet kan slå över i arrogans, generaliseringar kan lämna efter sig onödiga frågetecken, överdrivna polariseringar kan utdela slag som av en domare placeras under bältet. Det som jag i all min beundran för Göranssons prestation efterlyser är en något större distans till uppgiften, mindre braskande, men också mera stänk av den ödmjukhet som kommer till uttryck i avhandlingens förord, där författaren i ett PS med glimten i ögat minns koralboksredaktören Vallerius:

På oljemålningen i Uppsala universitet ser han på en med intelligent men vänlig blick, som om han gärna skulle ta emot en dum 1900-talsmänniska som elev. Tänk om han kunde lära en hur man på 1600-talet uppfattade rytmen eller demonstrera hur psalmsången lät i Uppsala donkyrka på 1690-talet ... Nu kan man inte mer än gissa, och har man gissat fel eller fällt orättvisa omdömen - något som man alltid riskerar i humanhistoriska avhandlingar - så är det bara att hoppas att den store förgångaren i sin himmel måtte ha överseende.

Göransson uttrycker sig ibland ganska tillspetsat - om än humoristiskt - om andra forskares misstag. Som helhet är jag ändå imponerad av hans arbete. Den aktive koralpraktikern och yvige debattören har i sitt opus samlat en viktig bit av sin kunskap och lyckas dessutom dra på sig vetenskapsmannens trånga tröja.

Flera aspekter kan självfallet diskuteras. Inledningsvis har jag förvånat mig över avhandlingens titel. Huvudrubriken är exakt den samma som för min egen studie för 25 år sedan. Undertiteln är också mycket allmän, trots att uppgiften är både konkret och klar. Större möda kunde ha lagts på denna viktiga detalj. I slutredigeringen har ett antal sidhänvisningar blivit felaktiga. Jag saknar därtill en alfabetisk psalmförteckning, även om afhandlingen annars innehåller flera nyttiga bilagor.

De yttre ramarna kring 1697 års koralpsalmbok har varit kända. Huvudpersonen bakom arbetet är matematikprofessorn, musikteoretikern och musikern Harald Vallerius (1646-1716) i Uppsala. Han fick hösten 1693 i uppdrag att med bistånd av den mångsidige medicineprofessorn Olof Rudbeck (och möjligen dekanus Jesper Swedberg) förse den blivande psalmboken med tjänlig musik. Processen bakom texterna hör till de mindre hedrande i svensk kyrkohistoria och ledde bl.a. till att Swedbergs psalmbok (1694) indrogs och Swedberg själv ruinerades. Det egentliga arbetet gällde att förse den reviderade psalmboken (1695) med musik. I fråga om gamla psalmer skulle den rådande traditionen enligt den kungliga förordningen tillvaratas. Men det behövdes också nya melodier till de nyskrivna psalmerna. Därtill skulle koralpsalmboken förseas med ackompanjemang, något som man tidigare inte hade försökt sig på i Sverige.

Göransson visar genom olika exempel hur finkänsligt Vallerius skötte frågan om melodival och melodibytten. Bl.a. gällde det att inte utnyttja koraler som skapade felaktiga associationer. En krigspsalme fick inte användas som bröllopsmelodi och en ljustklingande koral inte brukas till en botpsalm. Dette är självklarheter i dag, men man bör erinra sig att poesin på 1600-talet ännu trampade i barnskorna och att relationen mellan text och musik kunde innebära många problem för en koralboksredaktör.

Koralpsalmboken 1697 har i allmänhet behandlats med stor respekt av nutida generationer. Den har fremställts som en guldålder i jämförelse med "förfallet2" under senare epoker. Göransson är här betydligt mer kritisk än tidigare forskare. Han visar hur Vallerius på många sätt bryter med traditionen och skapar en ny stil som blev början till en negativ utveckling, den utjämnade koralen. Vallerius ändringar gäller framför allt rytmen i koralerna.

Korta upptakter, talrika punkteringar och föruttagningar, "som inte hade någon motsvarighet i den föregående svenska 1600-talstraditionen" (102), blir kännemärken för koralpsalmboken. De tillämpades inte bara i nya melodier och också äldre koraler omformades i samma riktning. Därtill kommer en talrika användningen av tretakt. Som helhet är rytmiken i koralpsalmboken en mycket radikal förnyelse från Vallerius sida. Men också i fråga om melodilinje finns många överraskande ändringar. Vallerius övertog enligt Göransson stildrag från samtida konstmusik, sällskapsvisor och tilfällesvers.

En ståndpunkt som kan diskuteras är synen på den radikala brytning som 1697 års koralpsalmbok anses innebära i förhållande till den tidigare traditionen. Skedde omvälvningen verkligen först under 1600-talets två sista decennier? Av förändringar i fråga om t.ex. rytm, punkteringar och föruttagningar finns nämligen en hel del redan hos Andres Düben d.ä. (c. 1597-1662). Om hans musik till den handskrivna sångpsaltaren av Andreas Palmcron (c. 1655) hade beaktats kunde det möjligen ha kastat nytt ljus över rönen och även nyanserat bilden av den svenska 1600-talstraditionen. Möjligen låg förändringarna "i luften" betydligt tidigare än vad Göransson visar.

Melodierna i 1697 års koralpsalmbok är vad proveniensen beträffar klarlagda till ungefär 70%. Diskussioner har av olika forskare förts speciellt om ett 50-tal melodier med okänd bakgrund. Kan det eventuellt vara fråga om svenska koraler? Åsikterna har varit delade.

Göransson kritiserar tidigare forskares "gissningar" (151) och menar att ett stort antal av de okända melodierna kan vara direkt komponerade för G. Han lyckas inte identifiera några nya svenska tonsättare. Efter att ha lekt med antagandet om en "sick-sack-man", på grund av den språngvisa rörelsen i ett 20-tal koraler, förmodar Göransson att Vallerius, Rudbeck, Johan Bellman, Jacob Arrhenius och möjligen sonen Johan Vallerius kan ha gett bidrag i form av nya melodier. Men det är en slutsats som inte förs i bevis. En och annan av de förmodade svenska koralerna hade dessutom kunnat identifieras, t.ex. nr. 89, som återfinns hos Ebeling år 1666 (se Zahn nr. 3771).

En av avhandlingens förtjänster är den ambitiösa förteckningen över källorna för melodierna i G (240-252). Förutom ursprungsår och kompositör, där de är kända, anger Göransson melodiernas förekomst i Sverige i tryck och i handskrift samt meterklass. Dessutom hänvisas till viktigare utredningar om respektive koral. Denna bilaga är något av en guldgruva för koralforskare - under förutsättning att uppgifterna är riktiga. Förteckningen lämnar dock en hel del utrymme för kompletteringar och korrigeringar.

1697 års koralpsalmbok den första psalmboken i Sverige med ackompanjemang. Det var en tidskrävande uppgift att förse de drygt 250 melodierna med besiffrad bas. Dessutom skedde arbetet under stor brådska. Det fanns knappt tid ens för korrekturläsning, vilket ledde till felaktigheter som Vallerius senare korrigerade. Det fanns heller inga förebilder i tidigare svenska psalmbokstryck. Undersökningen visar att Vallerius hade sin förebild i några tyska samlingar (bl.a. Crügers Praxis pietatis melica 1676).

Göransson är den första som mer ingående har analyserat koralpsalmbokens ackompanjemang. Alla koraler harmoniserades enligt författaren i princip på samma sätt. Till de positiva dragen hör en värdig enkelhet och många konstnärligt högtstående sättningar. Å andra sidan uppvisar harmoniseringarna en stor ojämnhet. En nyckfull besiffring och pendlingar mellan yterligheter vittnar enligt avhandlingen om att Vallerius inte ensam torde ha varit ansvarig, utan att han har haft mer eller mindre kvalificerade medhjälpare. Också här nämner Göransson Bellman, Arrhenius och Johan Vallerius som de närmast tänkbara, dock utan att framföra bevis.

I koralpsalmbokens satser finns en del för tiden ovanliga konstruktioner, brott mot reglerna och även andra klumpigheter. Göransson tar även fram flera exempel på inkonsekvent besiffring som lämnar den spelande i en osäkerhet om hur notbilden skall tolkas. Detta är enligt författaren belägg för att koralpsalmboken bör avkläs något av den gloria som den har omgetts med. Uppfattningen bör nyanseras.

Ett av avhandlingens kanske mest kontroversiella resonemang berör 1600-talets utförandepraxis. På vilket sätt har 1697 års koralpsalmbok använts? Till formatet var boken så otymplig att den omöjligt kunde placeras på orgelns notställ. Ett problem är också själva besiffringen. Melodi och bas ligger i koralpsalmboken ibland så tätt att de omöjligt kan spelas som ackord. Göransson drar slutsatsen att man vid utgången av 1600-talet inte ens hade för avsikt att spela koralerna med melodin i överstämman i ackompanjemanget. Orgelns huvudsakliga uppgift var att intonera, att ge rätt ton åt församlingen. Då spelades melodin. Vid själva sången spelades den däremot inte utan bara ackompanjemanget. Här finns nog utrymme för fortsatta utredningar. Resonemanget är bestickande. Jag vill inte påstå att Göransson har fel men har lika svårt att säga att han har rätt. Han påbörjar åtminstone en diskussion om orgelns roll för psalmsången under 1600-talet.

Intressanta är försöken att bedöma koralpsalmbokens betydelse för den svenska koraltraditionen. Något förvånande är likväl att Göransson helt förtiger att G var en förebild för den finska koralpsalmboken 1702. Också i övrigt har han förbisett en del finländsk forskning, t.ex. Timo Mäkinen om *Piae cantiones*. Författaren menar att 1697 års koralpsalmbok i fråga om repertoar blev den psalmbok man under hela 1600-talet hade längtat efter. Men "i fråga om melodiernas utformning blev den ett totalt misslyckande" (189). Stöd för detta finner Göransson i de många koralhandskrifterna på 1700-talet, där melodierna oftast är kraftigt omformade. Koralpsalmboken lyckades inte heller stabilisera eller påverka utvecklingen. Snart uppkom helt andra sätt att sjunga. Orgelns roll ändrades, drillar och utsirningar blev vanliga, rytmen förfläckades och tempot blev långsamt. Koralpsalmboken bidrog enligt författaren till de kommande seklernas rytmiska utjämning och melodiska nivellering. Den var inte slutpunkten i en framstående epok utan snarare utgångspunkt för det som har kallats psalmsångens förfallsperiod.

Jeg är tveksam på den punkten. Koralpsalmboken bör nog betecknas som slutpunkten i 1600-talets koralarbete. En annan sak är att den musikaliska utvecklingen snart kom att söka sig nya banor. Rytmen utjämnades och melodierna förfläckades. Vallerius och hans koralbok bör knappast ändå belastas för en process som tog sin början utanför landets gränser och som också i Sverige påverkade psalmsången i negativ riktning.

Göransson räknar också upp koralpsalmbokens positiva följder, att den i fråga om repertoar blev en samlande rikspsalmbok och till sin funktion en musikalisk folkfostrare. Melodierna sjöngs också utanför kyrkan. I mitten av 1800-talet gjordes försök att återuppliva de gamla koralerna. Den senaste psalmboksrevisionen, som ledde till 1986 års psalmbok, gick ofta tillbaka till G och många koraler från 1697 bevarades helt intakta 1986. Också harmoniseringen inspirerades av G. "Vår tid liksom alla epoker står i stor tacksamhetsskuld till 1697 års koralpsalmbok" är författarens slutomdöme.

Harald Göransson uttalar sin beundran och tacksamhet för Harald Vallerius och hans verk. På samma sätt har hymnologer och alla andra som intresserar sig för koralhistorien orsak att visa den nyblivne musikdoktorn sin uppskatning. Göransson har åstadkommit en i många avseenden gedigen, intressant och tankeväckande avhandling.

Karl-Johan Hansson

MED GULD I MUND - beretning om et forsøg.

Her i foråret 1992 udgives et tillæg til Den danske Salmebog til brug for de menigheder i Aalborg Nordre Provsti, der ønsker at bruge det. I det følgende vil jeg som en af de ansvarlige for tillæggets udformning fortælle, hvorfor og hvordan vi gjorde.

Baggrunden for tillægget er dobbelt. Der har dels i adskillige sogne været tale om, at man i udstrakt grad har benyttet sig af salmer, der ikke står i den nuværende salmebog. Hovedområdet er børne- og familiegudstjenester, hvor behovet for mere børnevenlige tekster og melodier er udtalt. Men også i andre sammenhænge viste behovet sig: I konfirmandundervisningen, ved andre gudstjenester end højmesserne, ved fx. bryllupper, i forkyndelse og fx. kirkebladsartikler. En undersøgelse af, hvad provstiets præster havde brugt i disse sammenhænge, afslørede over 80 forskellige nye salmer, som havde været i brug i provstiet.

Den anden bevæggrund til at starte et egentligt udvalgsarbejde er den strøm af udgivelser, der især op igennem 80'erne har forsøgt at genoplive salmen som kunstnerisk genre. Ikke blot præster men også digtere begyndte at skrive og udgive salmer, og det fandt vi kaldte på et praktisk afprøvningsforløb, fordi en tekst jo kun kan siges at tilkæmpe sig retten til at blive betegnet som "salme", hvis den tages til hjerte af menigheden.

I præsternes konvent diskuteredes sagen, og en gruppe satte sig til at registrere nye salmer i massevis. Efter den tidligere omtalte undersøgelse af faktisk salmebrug kastede gruppen sig med fornyet energi over en sortering af det meget omfattende materiale. I løbet af 4 måneder (marts - juli 1991) nærlæstes over 300 salmer med henblik på deres egnethed i et eventuelt tillæg. Teksten placeredes i én af 5 grupper: N - nødvendige salmer, som presser sig på med uomgængelighed. Ø - ønskelige salmer, som repræsenterer noget nyt, som siger noget, ingen andre salmer siger. L - "ligegyldige" salmer, som altså både kan være med og ikke være med, men som ikke giver et væsentligt særegent bidrag til salmebogen. U - undværlige salmer, som ingen ville savne, hvis de ikke var med. K - kassable salmer.

Efter denne gennemgang vedtog vi, at tillæggets omfang skulle være ca. 150 numre. Så kunne alle nødvendige og ønskelige salmer være med, men kun en lille del af dem "lige på vippen". Hvilke det så skulle være blev afgjort udfra deres placering i de indtil da kendte afsnitsbetegnelser fra DDS. Hvor vi manglede en ny salme, kom én ind fra L-gruppen, men hvor der i forvejen var mange stærke salmer, suppleredes ikke yderligere. Dernæst samlede vi de 150 efter den orden, der fremgår af indholdsfortegnelsen (se denne) med en del nydannede rubrikker: Først "Klodens elsker" (skabelse), dvs. salmer til første trosartikel samt årstidssalmer og morgen- og aftensalmer. Så "Dansens Herre" (Jesus Kristus) med salmer fra de afsnit, der i DDS hedder Jesus Kristus, Jesu liv og Jesu kongegerning. Så tre små afsnit om højtiderne: "For længe sid'n i Betlehem" (advent og jul), "Den grønne søndag" (påske) og "Han blæser med glæde" (pinse, helligånd og kirken). Næste store afsnit hedder "Folkets værested" og rummer salmer til gudstjenesten, dåb og nadver samt konfirmation og ægtevielse. Endelig er resten af salmerne fordelt i tre hovedafsnit: "Stjernestunder" (menneskeliv i glæde), "Nu ruger mørke dage her" (menneskeliv i smerte) samt "Hverdagens nærkamp" (menneskeliv i tjeneste). I afsnittet "Stjernestunder" indgår lovsalmer, samt salmer, der ville indgå i afsnittene "Fred og glæde", "Omvendelse og tro" samt til en vis grad også "Synd og nåde". Næste hovedafsnit rummer især salmer fra DDS' afsnit "Kamp", "Sorg og trøst" samt "Kødets opstandelse og det evige liv", mens det sidste afsnit om hvad man kunne kalde kald og stand især henter sine emner fra det, der traditionelt har været dækket af "Kristi efterfølgelse" og

"Kærlighed til Gud og næsten".

Så fulgte en lang periode med mange breve frem og tilbage, idet vi bad alle forfattere og komponister om tilladelse til at trykke deres værker vederlagsfrit under forudsætning af, at tillægget ikke blev kommercielt (dvs. kun kan købes af menighedsrådene i provstiet) samt at tilladelsen kun gjaldt for en forsøgsperiode på 3 år. Denne proces forløb med mange positive tilbagemeldinger, men da en del af materialet (især melodistoffet) ejes af forlag, og vores budget ikke er stort, gled enkelte numre desværre ud. I samme periode gled informationer om arbejdet ud til de kommende brugere, præster og menighedsråd.⁷⁾ 1. korrekturtryk sendtes efter konsultation med biskoppen, der jo har det læremæssige ansvar, ud til menighedsrådene, og i skrivende stund afventer vi bestillingerne på tillægget, der så kan blive trykt og udkomme i april. Omfang: 145 hovedsageligt nye salmer for alle aldersgrupper. Pris: ca. 55,-. Mindste- (og eneste) oplag: 750 stk. De menigheder, der nu i Aalborg Nordre Provsti forsøger sig med dette tillæg, har mulighed for fornyelse af salmesangen på mange måder og i mange retninger, og dermed er tillæggets vigtigste formål opnået. Desværre kan idéen ikke direkte kopieres, idet én af klausulerne jo er, at tillægget kun må sælges til menighedsråd i vores provsti. Andre, der tænker sig noget lignende, må selv gøre alt det seje arbejde med at hente tilladelser hjem fra rettighedsindehavere.

Sluttelig vil jeg præsentere udvalget: Lisbeth Hansen og Henrik Em. Hansen, Aage B. Riis samt undertegnede Hans Gregersen.

Hans Gregersen

⁷⁾ En kollega i provstiet, Erik Boye, forsynede os med ca. 30 stregtegninger, der fordeltes over hele værket. Med hjælp fra velvillige musiklektorer på AUC fik vi fremskaffet nodelinjer i professionel opsætning af alle de nye melodier i samlingen, hvilket er et væsentligt plus i bogens anvendelighed og ydre fremtoning.

Med guld i mund

- nogle oplysninger af mere statistisk art.

Hvad angår salmeforfattere, er der blandt de 145 bidrag fra 57 forskellige, heraf 41 danske. 31 af de 145 er af udenlandsk oprindelse, resten danske.

Aldersmæssigt: 9 ud af de 57 er afdøde, resten stadig i live.

Hvad angår salmer er 126 ud af 145 skrevet af nulevende forfattere.

23 salmer har kvindelige hænder og hoveder bag tilblivelsen.

En optælling viser flg. "sværvægtene":

Holger Lissner	27 (15 B)
Jhs. Johansen	24 (3 B)
K.L. Aastrup	9
Sten Kaalø	9
Hans Anker Jørgensen	7
Anders Frostenson	7
Jens Rosendal	3
Lars Busk Sørensen	5
Jørgen Gustava Brandt	4
Lisbeth Smedegaard Andersen	4
Dorte Scharling	4 (1 B)
Jørgen Michaelsen	3
Ingrid Schrøder-Hansen	3 (1 B)

Derudover 15 med 2 salmer og 28 med 1 salme repræsenteret.

Ud fra undersøgelsen af salmer udenfor DDS, der har været anvendt ved lejligheder i provstiet (der er kendskab til 6 sogne/pastorater) kan det fastslås, at godt 72, altså halvdelen af salmerne har været brugt før.

Ud af Salmer og Kirkevisers 108 numre er medtaget 54, altså præcist halvdelen! Men dertil kommer jo så 91 andre nye, hovedsagelig i kategorien "voksensalmer".

En decideret optælling af børne- og ungdomssalmer viser flg. cirkatal (kategorierne er jo i høj grad diskutabel og overlapper hinanden):

Børnesalmer:	33
Ungdomssalmer:	24

Melodimæssigt:

Der foreslås melodier af 57 forskellige komponister (!).

Ialt 100 melodier, der ikke er i Koralbogen ønskes med.

Tegninger er lavet specielt til denne samling af Erik Boye - der planlægges 32 illustrationer spredt over hele bogen.

Indbindingen bliver med et beskyttende plastbind, der skulle sikre holdbarheden. Farven gul/gylden, så det passer til navnet.

Formatet: En beskåret A 5 - størrelse.

2 eksempler på illustrationer til hhv. 0135 og 0120

"MED GULD I MUND"

Tillæg til DDS, Aalborg Nordre Provsti, indholdsfortegnelse

Klodens Elsker (Skabelse)

01	Lars Busk Sørensen	Grøn og hellig
02	Malling Mølgaard Nielsen	Hvem har skabt den varme sol
03	Lars Åke Lundberg / Holger Lissner	Jorden er så rund
04	Johannes Johansen	Gud Herrens navn er lovsang
05	Frans / Johannes Johansen	Almægtige og kære Gud
06	Leif Rasmussen	Spænd over os
07	Lars Busk Sørensen	Du gav mig livet
08	Holger Lissner	Den Gud, der skabte lyset
09	Anders Frostenson / Orla Holt	Tusind stjerner glimter
010	Spiritual	Han har den hele vide verden
011	Inge Hertz Aarestrup	Du deler dit brød
012	Henning Blauenfeldt	Du kom som en vind
013	Margareta Melin / Holger Lissner	Gud, min far
014	Lene og Hans Gregersen	Vi vil leve
015	Eyvind Holmen	Så synger lærkerne
016	Johannes Johansen	Det dufter lysegrønt
017	Johannes Johansen	Nu går vi glad vor kirkegang
018	N.F.S. Grundtvig	I falmede blade
019	B.S. Ingemann	Gud ske tak og lov
020	K.L. Aastrup	Nu gløder øst i morgenskær
021	Henning Hall	Morgendis en regnvejrsdag
022		
023	Jørgen Michaelsen	Endnu en dag
024	Holger Lissner	Nu går solen sin vej
025	Johannes Kirkegaard	Herre, vogt du selv vor by
026	Johannes Johansen	Du, som har tændt millioner

Dansens Herre (Jesus Kristus)

027	Henning Hall	Hør stærene fra gårdens lind
028	Lisbeth Smedegaard Andersen	Mit sind er fuldt af glæde
029	Geoffrey Ainger / Holger Lissner	Et skrig i en nat
030	Holger Lissner	Jesus var bange i ørkenens sand
031	Sidney Carter / Ellen og Holger Lissner	Jeg dansed' i samme nu
032	Hans Anker Jørgensen	Du satte dig selv i de nederstes
033	K.L. Aastrup	Hvad mener I om Kristus
034	Malling Mølgaard Nielsen	Vor Herre var så sær en mand
035	Ingrid Schrøder-Hansen	Du er lille, jeg er stor
036	Britt Hallquist / Dorte Roager Scharling	Så fjern dog de unger
037	Bruno Rasmussen	Marta har travlt
038	K.L. Aastrup	Betesda-søjlerne buegange

039 Lars Busk Sørensen
 040 Anders Frostenson / Holger Lissner
 041 Jens Simonsen
 042 Johannes Johansen
 043
 044 K.L. Aastrup
 045 Sidney Carter / Holger Lissner
 046 K.L. Aastrup

Kristus, dine gode ord
 Han kom fra det fremmede
 Der gik så mange rygter
 En bondemand går ud at så

 Det VAR kun en drøm
 Maria, sa' Judas
 Et vidste han om vejen frem

For længe sid'n i Betlehem (Advent og jul)

047 N.F.S. Grundtvig
 048 Holger Lissner
 049 Johannes Johansen
 050 Jens Simonsen
 051 Johannes Johansen
 052 Jester Hairston / Poul Kjøller
 053 Dorte Roager Scharling
 054 H.C. Andersen
 055 Frederick Oakeley / Johannes Johansen
 056 Charles Wesley / Johannes Johansen
 057 Erik Carlé

Skyerne gråne
 Vi hænger op en adventskrans
 Det første lys er ordet
 Jorden skal kende sin skaber
 Når livet har mistet
 For længe sid'n i Betlehem
 Vi vil synge højt
 Barn Jesus i en krybbe lå
 Kom tro, og kom glæde
 Lyt til englene, der synger
 Glædelig jul

Den grønne søndag (Påske)

058 Ingrid Schrøder-Hansen
 059 Johannes Johansen
 060 Johannes Johansen
 061 Emma Bro Rasmussen
 062 Helge Noe-Nygaard
 063 Sten Kaalø
 064 Lisbeth Smedegaard Andersen
 065 Johannes Johansen
 066 Marcello Giombini / Holger Lissner
 067 Anders Frostenson / Edvard Wulff Pedersen
 068 K.L. Aastrup

Nu rejser vi op til Jerusalem
 Det var en søndag lys og grøn
 Det var en torsdagsaftenstund
 Jesus og hans venner
 At vejen gik mod døden
 Hvor er min salmetone
 Langfredag endte brat
 Du, som påsokesolen tænder
 Dine hænder er fulde af blomster
 De tro'de at Jesus var borte
 Det er så sandt, at ingen så

Han blæser med glæde (Pinse)

069 Jens Rosendal
 070 Sten Kaalø
 071 Anders Frostenson / Holger Lissner
 072 Jens Rosendal
 073 Johannes Johansen
 074 Anders Frostenson / Holger Lissner
 075 Hans Anker Jørgensen

På den første dag
 Som fra en vældig himmelmund
 Vinden ser vi ikke
 Kom, ram vor kolde forårsjord
 At pinsen den er lysegrøn
 Græsset vokser uden lyd
 Biler dytter

076 Holger Lissner
 077 Johannes Johansen
 078
 079 Lars Busk Sørensen

Herre, spræng den mur vi bygger
 Kan en mor sit barn forglemme

 Kirken er folkets værested

Folkets værested (I kirken)

080 Johannes Johansen
 081 Sten Kaalø
 082 Johannes Johansen
 083 Lisbeth Smedegaard Andersen
 084 Holger Lissner
 085 Margareta Melin / Erik Ågård
 086 Johannes Johansen
 087 Per Harling
 088 Fra Trinidad
 089 Spiritual
 090 Hans Holm
 091 Erik Sommer
 092 Hans Anker Jørgensen
 093 Gerda Vind
 094 Jørgen Gustava Brandt
 095 Johannes Johansen
 096 Hans Anker Jørgensen
 097 Johannes Johansen
 098 Hans Dietrich Stern
 099 Sten Kaalø
 0100 Erik Klemmensen
 0101 Inge Hertz Aarestrup
 0102 Holger Lissner
 0103 Johannes Johansen
 0104 V. von Strauss und Torney / J. Kristensen
 0105 Johannes Johansen

Hør, hvor kirkeklokken synger
 Stå op, så lysteligt, stå op
 Vi kommer til din kirke, Gud
 Vi kommer, Herre, til dig ind
 Du kalder os til kirke
 Vi sætter os i ringen
 Guds ord vil altid finde dig
 Du er hellig, du er hel
 Fadervor
 Vær mig nær, o Gud
 Herren velsigne dig
 Freds-kanon
 Fred med far
 Vidunderlige dag
 Vorherre tar de små i favn
 Gud, som tændte lys i verden
 Sov, du lille, sov nu godt
 At standse ved en døbefont
 Glædens Herre
 Så klar en kilde, frisk
 Når bøgetræer springer ud
 Når mælkebøtten blomstrer
 Du skal være dig
 I blev skabt som mand og kvinde
 Vi beder, Herre, for de to
 Hvem formår at leve ene

Stjernestunder (Menneskeliv i glæde)

0106
 0107 Eleanor Farjeon / Holger Lissner
 0108 Anders Frostenson / Holger Lissner
 0109 Dorte Roager Scharling
 0110 Martin G. Schneider / I. Schrøder-Hansen
 0111 Per Harling / Holger Lissner
 0112 Dorte Roager Scharling
 0113 Jørgen Gustava Brandt
 0114 Bruno Rasmussen
 0115 Gerda Vind

Lyset er kommet
 Syng for Herren, sol og måne
 Kom og syng med
 Tak, Gud, for denne lyse morgen
 Jeg har få't hænder at klappe med
 Kære Gud, jeg takker dig
 Tænk, at livet koster livet
 Himlen
 Min Gud, du har valgt dig

0116 Holger Lissner
 0117 Tore Littmarck / Holger Lissner / H. Gregersen
 0118 Jørgen Michaelsen
 0119 Sten Kaalø
 0120 Johannes Møllehave
 0121 Anders Frostenson / Jens Lyster
 0122 Jens Rosendal
 0123 Hans Anker Jørgensen
 0124
 0125 Johannes Johansen

Du fylder mig med glæde
 Jeg ville gerne kunne tro
 At tro er at komme
 Vort regnskabsliv er ikke dit
 Nåden er din dagligdag
 Guds kærlighed
 Der er en anden vej
 Når kroppen ånder ind og ud

 Når lynet rammer

Nu ruger mørke dage (Menneskeliv i smerte)

0126 Holger Lissner
 0127 Lisbeth Smedegaard Andersen
 0128 Hans Anker Jørgensen
 0129 Sten Kaalø
 0130 Sten Kaalø
 0131 Jørgen Gustava Brandt
 0132 Jørgen Gustava Brandt
 0133 K.L. Aastrup
 0134 Sten Kaalø
 0135 Johannes Johansen
 0136 Helge Noe-Nygaard
 0137 Holger Lissner
 0138 Holger Lissner
 0139 Johannes Møllehave
 0140 Sten Kaalø
 0141 Henning Blauenfeldt

Du skabte os, Herre
 For du, Herre, elsked vor glæde
 Når jeg er træt og trist
 Blinde sjæl med dine stængte døre
 Hverdagsroller har vi alle
 Gud elsker dig med dine fejl
 Herre og Mester, fri os
 Når i den hele verden
 Nu ruger mørke dage her
 Der er så mørkt hernede
 Bønhør mig, Gud
 Her må alle blomster dø
 Jordens Gud
 Tungt er dit åndedrag
 Når livets dage ender
 Til den påske gæster sorgens have

Hverdagens nærkamp (Menneskeliv i tjeneste)

0142 Holger Lissner
 0143 K.L. Aastrup
 0144 Jørgen Michaelsen
 0145 K.L. Aastrup
 0146 Holger Lissner
 0147 Britt Hallquist
 0148 Lars Busk Sørensen
 0149 Hans Anker Jørgensen
 0150 Frans / Holger Lissner

Gud Herrens ord kom til Abraham
 Vi fik en tid
 Som vintergrene i afmagt
 Det var de gamles lære
 Kain, hvor er din bror
 Lær mig at bede af hjertet
 Menneske, din egen magt
 Du, som gi'r os liv og gør os glade
 Gør mig til redskab for din fred

ANMELDELSER

Jens Bruun: Barselstue og himmelstige. Samlede digte og salmer af Løjt-deggen Hans Mikkelsen (1720-1796). Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 1991. 219 sider illustreret. Pris 190 kr.

En Samling af Gudelige Sange sammenskrevet af Hans Jespersen i Skovby som eiere af denne Bog. Det gamle Løjt XIV, 1991, udgivet af Løjt Sogns lokalhistoriske forening, s. 18-70. Med efterskrift af Jens Bruun s. 71-73.

Fra 1743 og indtil 1796 havde Løjt Kirkeby nord for Aabenraa en usædvanlig og farverig degn og skoleholder, Hans Mikkelsen. Han var et frodigt almuemenneske, der ud over at passe sine embeder kurerede på folk og virkede som landmåler.

Når han i dag huskes, er det som den frodige og fabulerende digter, der efterlod sig en række muntre satiriske viser om landsbylivet og de menneskelige svagheder og et antal stærke, indtrængende salmer.

I skillingstryk og afskrifter er de blevet spredt over det ganske land, så vi tør deraf slutte, at folket har taget dem til hjerte.

Hans digte er én gang, i 1860, blevet udgivet i bogform, men hans salmer gled snart i glemmebogen. Nu har den flittige sognepræst Jens Bruun i Løjt imidlertid besørget den første samlede udgave af alt, hvad der kendes fra Hans Mikkelsens blækhuse.

Bogen indledes med Jens Bruuns fortælling om Hans Mikkelsens liv og værk, og den rundes af med et fyldigt noteapparat. I stedet for punktkommentar findes til sidst en ordliste, der er ret uundværlig til forståelsen af de mange sønderjydske og plattyske vendinger i de profane digte. En række illustrationer giver på forskellig vis glimt af Hans Mikkelsens samtid.

I vor sammenhæng må især de s. 155-202 aftrykte salmetekster interessere. De er aftrykt efter Hans Jespersens håndskrevne salmehæfte fra ca. år 1810 og viser for passionssalmernes vedkommende klange af Kingo, men også en pietistisk tone fra Brorson såvel som en begyndende rationalisme kan spores.

Jens Bruun bygger videre op de grundlæggende undersøgelser, som er gjort af Urban Schrøder i "Løjt-deggen Hans Mikkelsen som salmedigter og andre iagttagelser over et håndskrevet salmehæfte", Sønderjyske Årbøger 1965 s. 181-203 og "Løjt-Deggen Hans Mikkelsen", Det gamle Løjt XIII, 1990 s. 5-27. Om digtet ved indvielsen af Løjt Kirkes nye orgel fra 1764 (aftrykt s. 182-195) skriver Jens Bruun s. 12, at digteren ikke er navngivet, men at der næppe er tvivl om, at det er af Hans Mikkelsen. Hvis ingen andre skulle have iagttaget det, kan jeg da oplyse, at Hans Mikkelsen har skjult sine initialer i overskriftens oplysning om, at digtet er skrevet "af een her i Menigheden i Aaret 1764".

Den anden af de anmeldte publikationer er Jens Bruuns udgivelse af Hans Jespersens salmehæfte, som er vores hovedkilde til Hans Mikkelsens salmedigtning. Dets indhold med 12 salmer og 3 enkeltstrofer er som følger:

1. Udi vor ungdoms dage;
2. Op i Jesu velsignede navn;
3. Nu er dagen og arbeidet endt;
4. Adam glæd dig;
5. Er ieg ved Jesu Blod Gienkiøbt;
6. En vandringsmand kom her til hvile;
7. Ret nu gik solens klarhed hen;
8. Mind o Jesu tit mit Hjerte;
9. Hvo som vil med paa Golgotha;
10. Hvad var det for en Ledske-Drik;
11. O Jammer, Smerte, Skræk og Vee;
12. Ach! Naar skal ieg ende skue;
13. En meget ubehagelig Materie;
14. Gak ud omkring i Mark og

Eng; 15. O Jesu lad det komme dog.

Af disse tillægges nr. 1, 4, 5, 9-14 Hans Mikkelsen. Nr. 2-3 er skrevet af Hans Hass, degn i Glud og Hjarnø, nr. 6 af en anonym løjting, nr. 7 af Johan Brunsmann, nr. 8 anonym, men kendes bearbejdet i Evangelisk-kristelig Psalmebog.

Ud fra en salmehistorisk synsvinkel må disse to smukke og dygtigt udførte udgivelser hilses velkommen. De er nyttige ved at give os adgang til ellers vanskeligt tilgængeligt materiale.

Jens Lyster

Efterlysning

Lærer Jørgen Hansen-Skovmoes, Fredensgaardsvej 44, 8270 Højbjerg, efterlyser oplysninger om oprindelsen til nedenstående rimede bøn:

Bed, o Jesus, bed for mig,
bed mig ind i Himmerig,
dær at leve, dær at bo,
i en evig Fryd og Ro.
Lad mig altid elske dig,
du, der beder godt for mig!
Gud, vær min Ven, Gud hør min Bøn,
og det for Jesu Skyld, Amen.

Den er her citeret fra Kaj Munks prædikensamling "Ved Babylons floder", 1941, fra Mindeudgavens bind med prædikener, Kbh.1963 s.105.

Kaj Munk citerer verset i sin prædiken til 6.søndag efter påske, som er en meget personlig skildring af moderens død i februar 1941. Munk fortæller, at hun på dødslejet selv sagde "Verset fra min Barneaftenbøn". Dvs. at verset kan føres tilbage til Munks barndom hos plejeforældrene parcellist Peder Christian Sørensen Munk (1860-1939) og hustru Marie, født Hansen (1860-1941) i landsbyen Opager 15 km vest for Maribo. De tog i 1903 den da 5 årige forældreløse Kaj til sig.

Hjemmet var præget af Indre Mission med Vilh.Becks billede på væggen.

Jeg formoder derfor, at verset stammer fra vækkelsen i forrige århundrede, men har i øvrigt ingen anelse om, hvem der har begået det og hvornår. Det er citeret af sognepræst i Skjellerup og Ellinge menigheder på Fyen, den kendte E.Mau, i hans "Psalmer og Sange for Børn", Odense 1851, hvor det som nr.36 har flg. ordlyd:

Bed, o Jesu, bed for mig,
Bed mig ind i Himmerig,
Der at leve, der at boe,
I en evig Fryd og Ro!
Lad mig altid elske Dig,

Du, som beder godt for mig,
O du Guds elskelige Søn,
Annam mit Suk og hør min bøn!

Da Mau i sin 71 tekster store samling bestræber sig for at anføre sine kilder til hver enkelt tekst, må vi ved tavshed ved nogle ganske enkelte tekster slutte, at han enten ikke kan eller ikke vil anføre noget forfatternavn. Når han f.eks. ikke navngiver nr.71 (Saa vil vi nu sige hverandre Farvel), skyldes det vel den almindelige usikkerhed om denne teksts oprindelse (se Hymn.Medd.1989 s.152). Den har været almindeligt i omløb blandt folk på den tid. Det samme har været tilfældet med ovenstående vers. En anden forklaring på Maus tavshed kan være, at han selv er forfatteren.

Indledningen "Bed, o Jesu, bed for mig" kan være lånt fra Kingos "Gud er Gud, før jorden skabtes" str.2,5, med hvilken salme vort vers dog ellers ikke har noget tilfælles.

Eventuelle oplysninger om dette vers bedes også sendt til tidsskriftet til læsernes orientering.

Jens Lyster

Flere sommersalmer

Siden sidste nummer af Hymnologiske Meddelelser har redaktionen modtaget en strøm af sommersalmer. Vi har i denne omgang udtaget nogle enkelte tekster i et nutidigt sprog og med en vis originalitet i billedbrugen. Samtidig kræver vi af tekster, der skal kunne synges i en kirkelig sammenhæng, at de på en eller anden måde bærer præg af at være blevet til i kirkens rum og stå i gæld til en kirkelig tradition. Denne gæld kan både ytre sig som meddigtning og som moddigtning af den kristne sangtradition. Der må være vide rammer, for at der kan blive plads til fornyelse. Men samtidig må der ufravigeligt spørges: fornyelse af hvad? Her er det ikke tilstrækkeligt at komme den almenreligiøse følelse i møde og finde nye sproglige udtryk for denne. Det kommer der ikke kristeligt brugbare sangtekster ud af.

Vi er blevet spurgt om, hvorvidt gengivelse af sommersalmer i dette tidsskrift betyder en blåstempling fra vores side? Det er ikke tilfældet. Vi har kun sat os for at bringe et skønsomt udvalg af de bedste tekster, som er blevet os tilsendt.

Vi har i denne omgang p.g.a. tekniske vanskeligheder ved nodeafskrivning måttet afstå fra at bringe eksempler på nye melodier. Vi vil derfor i et senere nummer vende tilbage til melodierne og de med nye melodier udstyrede nye tekster.

J.L.

Sommer-Salme

Mel.: "Hvad kan os komme til for nød."

1. Nu dækker blomsterflor vor jord,
et brudeslør, et smykke!
En purpurdis af gode ord
nu spejler jordens lykke.
Og himlen favner kongebå
den dunkle jord med sløret på
og kysser jordens gåde.

2. Nu blusser jordens ansigt rødt.
Dens farver solen tænder.
Hver blomst som lys nu brænder sødt,
alt gløder varmt, alt fænger.
En summen hæver sig til sang,
i luft er bryllupsklokkeklang.
I brand er jordens hjerte.

3. Men tvivlen spør', er det, vi ser
en illusionens hinde,
en maske for det døde ler?
Alt falmer, alt vil svinde.
Vi ser for os et sminket lig,
grimasser kun af digt og svig,
bedrag og blændværkskunster.

4. Langfredagens formørked' sol
afsløred' jordens maske.
Bag rosenkind et blegt idol,
bag liv kun støv og aske;
en ødemark, en dødning'skal,
en klode skabt af stort forfald,
et hjem for død alene.

5. Dog dødens mørke er måske
blot slør for alt det sande?
Den lyse sol var klar at se,
før skyggen faldt på lande.
I solen tændte Gud sin glans,
en sol bag solens stråledans,
da svandt den kolde skygge.

6. Nu flænges dødens slør i to,
Guds åsyn mildt fremtoner,
velsigner vore øjnes tro,
han heler og forsoner.
Et saligt syn vil synges ud:
At jordens ansigt spejler Gud,
en fryd og evig glæde.

JAKOB WOLF 1992

En sommersalme

Mel.: Hvad kan os komme til for nød ...

1. Når solen højt på himlen står
blandt lette sommerskyer,
og varmen fra dens stråler når
til alle Danmarks byer,
da bobler jeg af fryd, o Gud,
min glæde vil jeg synge ud
for dig, som gav mig livet.

2. Du gav mig fred og frihed her
i landets hvide kirker.
Du gav en sol, som til mig ler
og liv af dødt udvirker.
Da bobler jeg af fryd, o Gud,
jeg skal jo blomstre på dit bud
ved påskesolens varme.

3. Det hvide kors, det røde flag
i sommervinden lufter.
Så himmelsk er dog denne dag,
hvor alle blomster dufter!
Da bobler jeg af fryd, o Gud,
og vinden når min brune hud
som ånd fra Himmerige.

4. Du, som gav liv og håb og ånd,
for alt vil jeg dig prise.
Med sommervarm og kærlig hånd
skal jeg din godhed vise.
Jeg bobler jo af fryd, o Gud:
Du elsker mig - trods mine brud.
Se, det er livets under!

KIRSTEN STØVRING 1991

Sommersalme 1992

Mel.: Hvad kan os komme til for nød ...

1. Når solens stråler falder i
det grønne løv - og danser -,
vi får nyt mod og energi
og åbne sind og sanser.
Den frodighed og farvepragt
vor Skaber ødselt os har rakt
må fylde os med glæde.

2. Guds smil er som en sommerdag,
når knopper blomster sætter,-
som kærtegn efter dagens jag
er lyse sommernætter.
Ved fuglesangen under sky
må tunge, mørke tanker fly
på sangens lette vinger.

3. Den friske luft ved skov og strand
med sundhed alle fylder,
mens bølger ruller ind mod land
og spor i sand bortskyller,-
utrættelige bølgeslag -
et billed på Guds hjertelag,
at vore fejltrin slettes.

4. Som træet om sin egenart
med bladets form fortæller,
vort fingeraftryk viser klart,
at der er paralleller,
vi i Guds billede er skabt,-
og skønt hvert blad i høst går tabt
et nyt ved vår udspringer.

5. Ja, efter vinter følger vår,
og høst afløser sommer,
støt i den rytme året går,
forjættelser det rummer,
og buen sat på himlens hvælv
os minder om, at Herren selv
sit løfte gav - og holder.

6. Med påskemorgen klart er sagt:
ved Kristus sejrer livet!
Hver dag vi om Guds skabermagt
så mange tegn får givet,
det tak og undren vække må,
så alt, Gud dagligt ånder på,
vi glædes ved - og værner.

ELLEN AMTOFTE GREGERSEN

Notmark og Neumark

Jens Lyster i Notmark har HM XXI 89-130 foretaget en meget grundig og inspirerende analyse af ikke mindst de skandinaviske oversættelser af Neumarks "Wer nur den lieben Gott lässt walten", langthen byggende på hidtil ukendt materiale.

Salmens tyske baggrund refererer Lyster forståelig nok fra nyere tyske hymnologiske kilder, Jauernig, Hans Friese og Trunz. Den seneste, Erich Trunz, der for adskillige årtier siden rådede mig ædrueligt i hymnologiske spørgsmål, har i korrespondance inden for de sidste måneder bidraget med endog selvkritiske bidrag.

Alligevel vil jeg betvivle mine tyske kollegers resultater, hvilket naturligvis på ingen måde rammer Jens Lyster.

Den tese, man efterhånden er nået frem til, er den, at Neumark skrev sin berømteste salme i Kiel i januar 1641. Det fremgår nemlig af hans selvbiografi. Ifølge denne har den 19-årige forfattet sit livs hovedværk i taknemmelighed for guddommelig udfrielse af svar våde og forsynelse med borgerlig stilling.

Det kan være, og det kan ikke være.

Både Trunz og jeg selv er så knyttet til Kiel, at vi gerne tror på denne bemærkning. Imod den taler, at salmen først udkom i 1657, selvom Neumark havde udgivet andet i mellemtiden. Hertil Lyster: "Neumark har haft råd til at vente, til hans hjertebarn kunne komme ud med manér" (s. 94) samt henvisninger til, at salmen blandt meget andet er anvendelig i januar måned (s. 124).

Neumarks salme er på højde med Paul Gerhardts, ingen tvivl om det. Når engang nationalromantikken er gangen heden, vil man synge disse lutherske kernesalmer på tysk i steden for moderne vås om "gule mælkebøtter" osv. Men humlen er den: Neumark er digter, og digtere digter deres selvbiografier. Neumark er intet vidne om, hvonår han følte den indre trang til sin livssalme, men er naturligvis ude på at arrangere sit liv elegant, herunder at antedatere og eksistentialisere sit hovedværk. Undskyld Jens, men sådan er alle digtere.

Forfatternes adresser:

Professor, dr.phil. Leif Ludwig Albertsen
Jyllands Allé 103, 8270 Århus

Redaktør Gustav Biering
Fuglebakkevej 89, 2000 Frederiksberg

Sognepræst Hans Gregersen
Elverhøj 24, 9400 Nørresundby

Docent, fil. & teol.dr. Karl-Johan Hansson
Skolhusgatan 41 B 10, SF-65120 Vasa, Finland

Sognepræst Jens Lyster
Notmark præstegård, 6440 Augustenborg

Sognepræst Johs. Enggaard Stidsen
Haugstedsgade 13, 5000 Odense C.

Ragnar Värmon
Eslövsvägen 9, S-121 51 Johanneskov, Sverige

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie,
Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie,
Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Ruegyden 80, 5250 Odense SV. Tlf. 65 96 37 08.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, sekretær,
Ahlmanns Allé 14, 2900 Hellerup. Tlf. 31 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, 1924 Frederiksberg C. Tlf. 31 37 39 73.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen, formand,
Kong Valdemars Vej 25, 4000 Roskilde. Tlf. 42 36 72 21.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, 2800 Lyngby. Tlf. 42 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, 6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Sen.stip., cand.scient. Nils Holger Petersen,
Brødrene Reebergsvej 5, 2000 Frederiksberg. Tlf. 31 30 40 21.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevaldevej 132, 2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, fil.dr. Folke Bohlin, formand
Kvarnkroken 4, S-222 47 Lund, Sverige. Tlf. 046 13 30 70.

Docent, fil. & teol.dr. Karl-Johan Hansson,
Skolhusgatan 41 B 10, SF-65120 Vasa, Finland. Tlf. 9 61 12 61 26.

Forlagsredaktør, cand.theol. Åge Haavik,
Terrasseveien 34, N-1322 Høvik, Norge. Tlf. 02 53 91 54.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Kong Valdemars Vej 25, DK-4000 Roskilde, Danmark. Tlf. 42 36 72 21.

Lektor, fil. & teol.dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island.

Sekretariat:

Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.,

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Jørgen I. Jensen, Steffen Kjeldgaard-Pedersen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Jens Lyster og Torben Schousboe.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat, N.F.S. Grundtvigs Fond samt Kulturministeriet.

02449

257

00

A

TORA GRUBB

OLDFUXVEJ 12

2400 KØBENHAVN NV